

Maria Haataja
Viivi Kataja-Junttonen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden AMK-tutkinto
Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatus
Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus
Opinnäytetyö, 2021

SUKUPUOLISENSITIIVISEN TYÖOTTEEN VAHVISTAMINEN VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGISESSA TOIMINNASSA

TIIVISTELMÄ

Maria Haataja, Viivi Kataja-Junttonen

Sukupuolisensitiivisen työtteen vahvistaminen varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa

51 sivua, 2 liitettä

Syksy, 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden AMK-tutkinto

Sosionomi (AMK), kirkon varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tuottaa sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta tukevaa opetusmateriaalia alan ammattilaisten käyttöön. Työn toimeksiantaja oli Väestöliitto, jonka kehotunnekasvatushankkeisiin opinnäytetyö liittyi. Tavoitteena oli suunnitella 4–6-vuotiaille lapsille sukupuolisensitiivisiä toimintatuokioita. Suunnittelun lähtökohtana oli Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 mukainen pedagogiikka.

Toimintatuokiot rakentuivat lasten kuvakirjojen ympärille. Toimintatuokioissa käsiteltäviksi valittujen kirjojen kautta oli mahdollista käsitellä sukupuolten tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyviä teemoja. Kirjojen tarkastelussa hyödynnettiin kirjallisuusterapian menetelmiä. Tuokioiden toimintaosuudessa käytettiin monipuolisesti toiminnallisia ja taidelähtöisiä työtapoja, kuten draamaa, roolileikkejä, tanssia sekä kuvallisen ja musiikillisen ilmaisun keinoja.

Kehittämistyön tuloksena syntyi malli tuokioiden rakenteesta sekä 14 ohjatun toiminnan suunnitelmaa. Suunnitelmat sisältävät esimerkkejä siitä, kuinka kasvattaja kuvakirjojen pohjalta voi yhdessä lasten kanssa tarkastella tyttöjen ja poikien leikkeihin, pukeutumiseen ja harrastuksiin liittyviä stereotyyppioita sekä sukupuolen moninaisuutta, ihmisten yksilöllisyyttä ja ystävyyttä. Suunnitelmia kokeiltiin päiväkodissa, jolloin niistä saatiin palautetta niin lapsilta kuin aikuisiltakin. Saatu palaute oli myönteistä. Erityisesti kiitosta saivat laaja kirjavalikoima ja monipuoliset toimintaehdotukset. Materiaali koettiin helposti sovellettavaksi omaan työhön ja hyödylliseksi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteuttamisen tueksi.

Asiasanat: kuvakirjat, pedagogiikka, sukupuolisensitiivisyys, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Maria Haataja, Viivi Kataja-Junttonen

Strengthening a gender-sensitive work approach in early childhood education

51 pages and 2 appendices

Autumn, 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services,

Christian Early Childhood Education and Care

Bachelor of Social Services

The purpose of this thesis was to produce teaching material which supports gender-sensitivity in early childhood education, for the use of professionals in the field. The work was commissioned by Väestöliitto. This thesis related to their body emotion education project. The aim was to design gender-sensitive activity sessions for children aged 4–6 years. The planning was based on and followed the pedagogy of the National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care 2018.

The activity sessions were built around children's picture books. Through the books that were selected for the activity sessions, it was possible to deal with themes related to gender equality and gender diversity. Literary therapy methods were utilized in the review of the books. In addition, variety of functional and art-oriented working methods were used in action of sessions, such as drama, role plays, dance, and the means of visual and musical expression.

As a result of the development work, a model of the structure of the sessions and 14 guided action plans were created. The plans include examples of how an educator, together with children, can view stereotypes related to girls' and boys' play, dress, and hobbies, as well as gender diversity, people's individuality, and friendship, based on picture books. The plans were tested in kindergarten to receive feedback from both children and adults. The feedback received was positive. Particularly, the wide range of books and diverse proposals for activities were praised. The material was found to be easily applicable to one's own work and useful in supporting the implementation of gender-sensitive education.

Keywords: Early Childhood Education and Care, Gender Sensitivity, Pedagogy, Picture Books

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 KEHOTUNNEKASVATUS LAPSEN KEHITYKSEN TUKENA	6
3 SUKUPUOLISENSITIIVINEN TYÖOTE LAPSEN HYVINVOINNIN TUKENA VARHAISKASVATUKSESSA	8
3.1 Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolistereotypiat	8
3.2 Sukupuolen moninaisuus	10
3.3 Kasvattajan sukupuolisensitiivinen työote	11
3.4 Myönteinen vuorovaikutus lapsen itsetunnon tukena	13
4 VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGISET PERIAATTEET KEHITTÄMISTYÖN PERUSTANA.....	15
4.1 Varhaiskasvatuksen pedagogiset lähtökohdat	15
4.2 Lastenkirjat pedagogisina työvälineinä.....	18
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA YHTEISTYÖTAHOT	19
6 PROSESSIN JA MENETELMIEN KUVAUS	20
6.1 Toiminnan suunnittelu ja aikataulu	20
6.2 Käytetyt pedagogiset menetelmät.....	22
6.3 Kuvakirjat kehittämisen materiaaleina	23
6.4 Kuvakirjoista toimintatuokioiksi	26
6.5 Toimintasuunnitelmien kokeilu ja arviointi	28
6.6 Prosessissa aikaansaatu tuotos.....	34
7 POHDINTA	35
7.1 Tulosten tarkastelu.....	35
7.2 Sovellettavuus seurakuntien varhaiskasvatuksessa	36
7.3 Merkitys ammatilliselle osaamiselle	38
7.4 Yhteistyöstä huoltajien kanssa sekä henkilöstön kesken	40
7.5 Ehdotuksia jatkokehityshankkeiksi	41
LÄHTEET	43

LIITE 1. Ohjatun toiminnan suunnitelmat	50
LIITE 2. Palautekysely toimintatuokioista ja materiaalista.....	69

1 JOHDANTO

Tavoitteena on luoda sukupuolten tasa-arvoon perustuva Eurooppa, jossa ei enää esiinny sukupuolistunutta väkivaltaa ja syrjintää eikä naisten ja miesten välistä rakenteellista eriarvoisuutta ja jossa naiset ja miehet, tytöt ja pojat ovat kaikessa monimuotoisuudessaan tasa-arvoisia. Tavoitteena on rakentaa Eurooppa, jossa he ovat vapaita elämään itse valitsemallaan tavalla, jossa heillä on yhtäläiset mahdollisuudet menestyä ja jossa he voivat osallistua tasa-arvoisesti eurooppalaiseen yhteiskuntaan ja johtaa sitä. (Euroopan komissio, 2020. Tasa-arvon unioni: sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025.)

Ensimmäinen yleismaailmallinen sitoumus sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi, Pekingin julistus vuodelta 1995, hyväksyttiin yli 25 vuotta sitten. Vaikka tasa-arvopyrkimyksissä on edistytty ja Suomea pidetään tasa-arvon mallimaana, tasa-arvoa ei ole vielä saavutettu. Suomen perustuslain (L 731/1999) mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (L 609/1986) kieltää syrjinnän sukupuolen perusteella. Yhdenvertaisuuslaki (L 1325/2014) kieltää syrjinnän muilla perusteilla, joita ovat esimerkiksi ikä, alkuperä, uskonto, perhesuhteet ja seksuaalinen suuntautuminen. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) korostaa terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaamista kaikille lapsille. Eriarvoisuuden perimmäisiä syitä ovat jäykkiin normeihin perustuvat sukupuolistereotyyptit, jotka rajoittavat naisten ja miesten valintoja ja vapautta (Euroopan komissio, 2020).

Kodin ohella koulu ja varhaiskasvatus vaikuttavat suuresti lasten käsityksiin sukupuolesta ja sukupuolirooleista. Muutos kohti todellista sukupuolten tasa-arvoa lähtee kasvatus- ja koulutusjärjestelmästä. Tietoisien tasa-arvotyön tulee alkaa jo varhaiskasvatuksessa, jossa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon periaatteita edistetään sukupuolisensitiivisesti pedagogiikan keinoin. (Hulkko, 2017, s. 15–18; Alasaari & Katainen, 2016, s. 14–18, s. 24–25.) Tähän uusi varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) antaa hyvät mahdollisuudet.

Tulevina varhaiskasvatuksen ammattilaisina tarkastelemme sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolen moninaisuutta varhaiskasvatustyön näkökulmasta. Sukupuolisensitiivisen tasa-arvokasvatuksen lähtökohta on se, että kasvattaja tiedostaa

omat usein varsin stereotyyppiset käsityksensä sukupuolesta eikä siirrä omia sukupuolten eriarvoisuuteen johtavia toiminta- ja käyttäytymismallejaan lapsille. Sukupuolisensitiivisyys on myös pedagoginen väline, jolla kasvattaja ohjaa lasta kohti tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Eskelinen & Itäkare, 2020, s. 218.)

Eskelisen ja Itäkareen mukaan (2020, s. 197) paikallisiin varhaiskasvatussuunnitelmiin tarvitaan nykyistä selkeämpää, konkreettisempaa ja lapsilähtoisempää ohjausta sukupuolisensitiivisen pedagogiikan suunnittelemiseen, toteuttamiseen ja arvioimiseen. Opinnäytetyössämme pyrimme antamaan konkreettisia malleja ja esimerkkejä sukupuolisensitiivisen kasvatustyön vahvistamiseksi. Työmme tarkoitus on tuottaa yhteistyötahollemme Väestöliitolle sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta tukevaa opetusmateriaalia alan ammattilaisten käyttöön. Suunnitellamme lasten kuvakirjojen ympärille 4–6-vuotiaille lapsille sopivia sukupuolisensitiivisiä toimintatuokioita, joita varhaiskasvattajat voivat arjessaan toteuttaa.

2 KEHOTUNNEKASVATUS LAPSEN KEHITYKSEN TUKENA

Väestöliitto käyttää pienten lasten seksuaali- ja turvataitokasvatuksesta nimeä kehotunnekasvatus. Pienten lasten seksuaalisuus poikkeaa nuorten ja aikuisten seksuaalisuudesta. Kehotunnekasvatus on laaja kokonaisuus, joka perustuu Maailman terveysjärjestön (WHO) vuonna 2010 antamiin kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen tavoitteisiin, osa-alueisiin ja sisältösuosituksiin. Sen tavoitteena on tukea ja suojella lapsen seksuaalista kehitystä ja opettaa lapselle omaan kehoon liittyviä tietoja, taitoja ja myönteistä asennetta lapsen kehitystason mukaan. Lapsella on oikeus saada seksuaalisuuteen liittyvää ikätasoista tietoa, ilmentää seksuaalisuuttaan ja sukupuolistereotypioita ylittävää käytöstään sanoin, teoin ja leikein. Kehotunnekasvatus sisältää seuraavat aiheet: 1. keho ja kehitys, 2. tunteet, 3. läheisyys, hyvä olo ja itsetunto, 4. ympäristö ja muut ihmiset, 5. hyvinvointi ja terveys, 6. lisääntyminen, 7. normit ja tavat sekä 8. oikeudet. Oppimalla turvataitoja lapsi voi suojella itseään väkivalta-, häirintä- ja kiusaamistilanteissa. (Väestöliitto, i.a.-c.)

Kehotunnekasvatuksella on monia yhtymäkohtia Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2018 (vasu) ohjeistuksiin niin tavoitteiden kuin sisältöjenkin osalta. Esimerkiksi kehotunnekasvatuksen aihealue ”Ympäristö ja muut ihmiset” liittyy läheisesti vasun oppimisen alueeseen ”Minä ja meidän yhteisömme”. Molemmissa käsitellään lapsen lähiyhteisön, sukupuolten ja perheiden moninaisuutta sukupuolisensitiivisesti. Sukupuolisensitiivinen kasvatustoiminta luo pohjan varhaiskasvatuksen pedagogiselle toiminnalle, jonka tavoitteena on tukea lapsen hyvinvointia, varsinkin lapsen myönteisen minäkuvan, hyvän itsetunnon ja yksilöllisen identiteetin kehittymistä ilman sukupuoleen kohdistuvia olettamuksia.

Lapsen seksuaalinen kehitys etenee tiettyjen vaiheiden kautta. 4–6-vuotiaan lapsen psykoseksuaaliseen kehitysvaiheeseen kuuluu sääntöjen oppiminen, leikkiminen ja ystävyysuhteiden muodostaminen. Lapsi tietää olevansa tyttö tai poika ja hänelle muodostuu käsityksiä sukupuolirooleista. Lapsi opettelee omien tunteiden ilmaisemista ja hallintaa sekä toisten tunteiden huomioimista ja yhteistyötä. Tässä vaiheessa lapsi tarvitsee tukea myönteisen kehonkuvan, itsetunnon

ja sukupuoli-identiteetin kehittymiseksi. Häntä tulee opettaa kunnioittamaan erilaisuutta, erilaisia elämäntyyplejä, sukupuolten tasa-arvoa ja kaikkien yhdenvertaisia oikeuksia. (Maailman terveysjärjestön WHO Euroopan aluetuimisto & BZgA, 2010, s. 25, s. 41–42.)

Väestöliitossa on käynnissä kaksi lasten kehotunnekasvatushanketta: Opetushallituksen rahoittama hanke ”Keho on leikki 2” (2020–2021) sekä Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tukema hanke ”Keho, tunne ja turva” (2019–2021). Opinnäytetyömme liittyy jälkimmäiseen hankkeeseen. Hankkeiden tavoitteena on tukea perheitä, kouluttaa varhaiskasvatuksen ja alkuopetuksen ammattilaisia sekä tuottaa malleja ja materiaaleja lasten parissa työskenteleville. (Väestöliitto, i.a.-a.)

3 SUKUPUOLISENSITIIVINEN TYÖOTE LAPSEN HYVINVOINNIN TUKENA VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolistereotyyiat

Sukupuolisensitiivinen pedagogiikka tuli Suomeen Ruotsista, jossa sukupuolten tasa-arvo ja sukupuolistereotyypioiden purkaminen kirjattiin yleiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan vuonna 1998. Taustalla vaikutti normikriittinen näkökulma, joka toi heteronormatiivisuuden julki ja uudelleenarvioitavaksi. Painopiste siirtyi aikuisten ajattelutapoihin ja pyrkimykseen normalisoida moninaisuutta. Sukupuolisensitiivisen päiväkotikasvatuksen Suomessa aloitti Folkhälsan omalla projektillaan ruotsinkielisissä päiväkodeissa vuonna 2007. Naisasialiitto Unioni ry ryhtyi toteuttamaan vastaavaa hanketta suomenkielisissä päiväkodeissa vuonna 2010. Hanke sai jatkuvuutta. Nykyisin se on nimeltään Tasa-arvoinen varhaiskasvatus ja sillä on laaja itseopiskelumateriaalia sisältävä verkkosivusto. Hankkeeseen liit-
tyen on tehty useita opinnäytetöitä. (Paumo, 2012, s. 142–145; Naisasialiitto Unioni, i.a.-b.)

Yhteiskunnassamme on perinteisesti määritelty kaksi sukupuolta: mies ja nainen. Sukupuolinormit määrittävät, millainen toiminta on odotettua tai sallittua eri sukupuolille. Sukupuolisensitiivisyys eli sukupuolietoisuus tarkoittaa kykyä ja herkkyyttä tunnistaa näitä normeja ja käytänteitä, joita sukupuoliin liitetään, ja tiedostaa stereotyypioiden vaikutuksia sekä yksilöön että yhteiskuntaan. Sukupuolisensitiivisyydessä ymmärretään sukupuolen ja sen ilmaisun moninaisuus. Ei ole vain yhtä tapaa olla tyttö tai poika, vaan lapsella on lupa ilmaista sukupuoltaan haluamallaan tavalla. Sukupuolisensitiivisyys sekoitetaan usein sukupuolineutraaliuteen, jonka tarkoituksena on häivyttää sukupuolet näkymättömiin. Sukupuolineutraali ajattelu estää näkemästä lasten erilaisuutta ja yksilöllisyyttä. (Kalliokoski & Karvinen, 2020, s. 8–9; Ylitapio-Mäntylä, 2012b, s. 25–26; Naisasialiitto Unioni, i.a.-a.)

Sukupuolistereotyyiat ovat tyttöihin ja poikiin, miehiin ja naisiin liitettyjä yleistyksiä ja mielikuvia eri sukupuolille ominaisista taidoista, toiminnasta ja

ominaisuuksista. Ne korostavat kaikkien tyttöjen keskinäistä samankaltaisuutta ja poikien keskinäistä samanlaisuutta ottamatta huomioon yksilöllisiä eroja kummankin ryhmän sisällä. Jo pieni lapsi kiinnittää huomiota ympäristön odotuksiin ja alkaa toteuttaa vanhempien, kavereiden, opettajien tai median luomia sukupuolisidonnaisia rooleja ja käyttäytymismalleja. Stereotyyppinen ajattelu rajoittaa yksilön valintoja, ohjaa käyttäytymistä ja muokkaa minäkuvaa. Toisaalta sukupuolistereotyyppiat ovat peili, jota vasten sukupuolta voidaan jäsentää. Niiden avulla rakennetaan omaa identiteettiä. Sukupuolistereotyyppioilla voi leikitellä ja niitä voidaan tietoisesti rikkoa. (Hulkko, 2017, s. 14–15; Ylitapio-Mäntylä, 2012b, s. 23–24; Vilka, 2010, s. 111–119.)

Päiväkodin arjesta, lasten ja aikuisten kohtaamisista, on saatavilla tutkimustietoa. Teräksen (2010) mukaan kasvattajat käyttävät puheessaan sukupuolittuneita puutteluita ja ilmauksia, jotka vahvistavat luokittelua tyttöihin ja poikiin sekä joidenkin asioiden kuulumista enemmän tytöille tai pojille. Esimerkiksi tekniikka nimeää poikien kiinnostuksen kohteeksi ja autoleikki poikien leikiksi. Poikia kehuutaan enemmän ja henkilökohtaisemmin kuin tyttöjä. Kehuissa välittyvät sukupuoleen liitettävät odotukset ja vaatimukset. Tytöt saavat kehuja apulaisina toimimisesta. Poikia kehuutaan pukeutumistilanteissa, jolloin heitä myös autetaan enemmän kuin tyttöjä. Tyttöjä kehuutaan ahkeruudesta, poikia fiksuudesta, rohkeudesta ja liikunnallisista suorituksista. (Teräs, 2010, s. 61–98.)

Kasvatukseen ja opetukseen liittyy kulttuurisia sukupuoliodotuksia. Tyttöjen odotetaan olevan kilttejä, rauhallisia ja kielellisesti lahjakkaita. Poikien oletetaan olevan äänekkäitä, toiminnallisia ja matemaattisesti lahjakkaita. Tunteiden näyttäminen ja niistä keskusteleminen on yleisempää tyttöjen kanssa, ja tyttöjen herkkyyden on hyväksyttävämpää kuin poikien. Vaatteet, värit, lelut ja leikit tuotetaan sopiviksi joko tytöille tai pojille. (Ylitapio-Mäntylä, 2012a, s. 71–72, s. 85–86; Lackman-Ala-Poikela, 2014, s. 53–74.) Myös ulkomaiset tutkimustulokset kertovat päiväkotien henkilökunnan sukupuolittuneista odotuksista ja lasten toiminnan ohjaamisesta odotusten mukaiseksi (Meland & Kaltvedt, 2019). Vaikka sukupuolisensitiivisyys koetaan tärkeäksi varhaiskasvatuksessa ja sitä pyritään edistämään, sukupuolistereotyyppiat ovat edelleen läsnä niin aikuisten kuin lastenkin asenteissa ja toiminnassa (Lantela, 2019; Nuutila & Myllyoja, 2019; Saari, 2020).

3.2 Sukupuolen moninaisuus

Juridisesti Suomessa on vain kaksi sukupuolta: nainen ja mies. Sukupuoli on kuitenkin moninainen ilmiö. Valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan ETENE (2016, s. 3) linjauksen mukaan ”sukupuoli on erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuva jatkumo”. Ihminen voi kokea olevansa myös muuta kuin nainen tai mies, tyttö tai poika. Osa muunsukupuolisista on jotain siltä väliltä, osa jotain aivan muuta, osalla ei ole lainkaan sukupuolta. Jokaisen ihmisen sukupuoli koostuu ainutlaatuisista ja yksilöllisistä piirteistä. Sukupuolen moninaisuus tarkoittaa myös jotain ominaisuutta, joka on tyypillinen sukupuolivähemmistöille. Sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen ovat kaksi eri asiaa. (Seta, i.a.-b.)

Lapsen synnyttyä hänet määritellään ulkoisten sukupuolielintensä perusteella tytöksi tai pojaksi. Aina lapsen genitaalit eivät vastaa normatiivista käsitystä genitaaleista. Käsitteellä intersukupuolisuus kuvataan synnynnäistä kehollista monimuotoisuutta, jossa sukupuolen tunnusmerkit, kuten sukuelimet, kromosomit, hormonitoiminta tai muut sukupuolitetut kehonpiirteet eivät yksiselitteisesti ole nais- tai miestyypillisiä. Ihmiset saavat tietää olevansa intersukupuolisia hyvin erikäisinä. Joillekin se ei selviä koskaan. Eri arvioiden mukaan Suomessa syntyvien intersukupuolisten lasten määrä on vuosittain noin 10–850. (Seta, i.a.-a.)

Kun ihmisen sukupuoli-identiteetti, tunne ja kokemus omasta sukupuolesta, ei vastaa hänen kehoaan ja muiden hänessä näkemää sukupuolta, puhutaan sukupuoliristiriidasta. Se aiheuttaa ahdistusta ja voi hoitamattomana johtaa vaikeaan masennukseen ja jopa itsemurhaan. Sukupuoliristiriidan äärimuoto on transsukupuolisuus. Transsukupuolinen voi hakeutua sukupuolenkorjausprosessiin. Suurin osa ihmisistä on cissukupuolisia, mikä tarkoittaa, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ovat hänelle syntymässä määritetyn sukupuolen mukaiset. Lapsen sukupuoli-identiteetti alkaa kehittyä 2–4 vuoden iässä. Kokemus omasta sukupuolesta voi muuttua elämän aikana. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus, i.a.)

Lapsen sukupuolen ilmaisun epätyypillisuus voi tarkoittaa, että lapsi kokee olevansa toista sukupuolta kuin miksi hänet on syntymässä määritelty. Lapsi voi toistuvasti väittää olevansa eri sukupuolta kuin minä muut häntä pitävät sekä uskoo ja toivoo kehonsa muuttuvan toisenlaiseksi. Toisaalta lapsi voi pyrkiä salaamaan kokemuksensa, on ahdistunut sukupuolestaan tai pakenee mielikuvitusmaailmaansa. Sukupuoliristiriitaa kokeva lapsi tarvitsee aikuisen tukea. Hänen kokemustaan ei tule mitätöidä. Lapsen tulee saada kokea olevansa hyväksytty ja arvostettu juuri sellaisena kuin hän on sillä hetkellä, tulla nähdyksi haluamallaan tavalla. Joskus voi olla tarpeen kertoa, että aikuisena lapsi voi päättää, elääkö hän miehenä tai naisena. Lasta tulee kohdella kokonaisena persoonana: sukupuoli on vain yksi ominaisuus. Avoimuus ja keskustelu lapsen vanhempien kanssa on tärkeää. Päiväkodissa lasten kanssa keskusteleminen sukupuolen moninaisuudesta ennaltaehkäisee ja vähentää kiusaamista. (Huuska & Karvinen, 2012, s. 40–49; Kalliokoski & Karvinen, 2020.)

Työssämme lähdemme siitä, että sukupuoli ei ole ainoastaan biologista, vaan myös sosiaalista ja kulttuurista, sukupuoleen kasvattamista sekä yksilön omaa kokemusta sukupuolestaan.

3.3 Kasvattajan sukupuolisensitiivinen työote

Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä, lapsen tasa-arvoista kohtelua sukupuolesta riippumatta (Opetushallitus, 2019, s. 30). Ensimmäinen askel kohti sukupuolisensitiivistä kasvatusta on kasvattajan oman toiminnan tarkastelu, arviointi ja kehittäminen. Kasvattaja voi helposti ajatella toimivansa tasa-arvoisesti eikä huomaa sukupuolittuneita odotuksiaan ja toimintatapojaan. Tämä on tärkeä tiedostaa, sillä kasvattajan stereotyyppiset mallit välittyvät lapsille. (Ylitapio-Mäntylä, 2012a, s. 71–72.) Keskeistä on kasvattajan oma halu uudistua ja kyseenalaistaa totutut ajattelumallinsa (Paumo, 2012, s. 146). Työyhteisössä tulee myös yhdessä pohtia, miten sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät henkilöstön puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa (Opetushallitus, 2019, s. 30–31).

Lapsia ohjataan usein tiedostamattomastikin eri leikkeihin sukupuolen mukaan. Aikuisen ohjaus ja erilaiset tilaratkaisut voivat kuitenkin rohkaista heitä yhteisleikkeihin. Esimerkiksi kotileikki samassa tilassa kuin auto- ja junaleikki mahdollistaa osallistumisen toiselle sukupuolelle ominaisena pidettyyn leikkiin. Roolileikeissä pojat ovat usein palomiehiä, poliiseja ja taisteluskankareita, tytöt kampaajia, prinsessoja ja sairaanhoitajia. Päiväkodin roolivaatevarastossa tulisi olla monipuolisesti erilaisia pukuja ja asusteita lasten saatavilla kaikenlaisten roolien kokeilua varten. Ryhmäjakoja tulisi tehdä vaihtelevin perustein, kuten lapsen kiinnostuksen kohteiden, tekemisen, vuorojen tai iän mukaan. (Naisasialiitto Unioni, i.a.-c; Alasaari, 2013, s. 33–48.) Lapsia tulee kannustaa tekemään valintoja ilman sukupuoleen sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennakko-odotuksia (Opetushallitus, 2019, s. 30).

Sukupuolisensitiivisesti toimiva kasvattaja kohtaa lapset yksilöinä sukupuolesta riippumatta. Kaikki tytöt eivät ole hiljaisia tai halua pukeutua prinsessoiksi. Kaikki pojat eivät ole vauhdikkaita. Poika voi pitää pinkistä. (Ylitapio-Mäntylä, 2012a, s. 74–79). Kasvattaja voi purkaa sukupuolittuneita käytäntöjään miettimällä: toimisiko näin, jos kyseessä olisi poika tytön sijaan tai tyttö pojan asemesta (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, s. 195).

Toinen tapa vahvistaa sukupuolisensitiivisyyden toteutumista lasten kanssa työskennellessä on lasten leikkien havainnointi ja dokumentointi. Näin kasvattaja saa tietoa lasten ajattelusta, tunteista, kokemuksista, kiinnostuksen kohteista ja mahdollisista stereotypioista. Saatua tietoa voidaan hyödyntää toiminnan suunnittelussa ja ohjauksessa. Aikuinen huolehtii, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua yhteisiin leikkeihin kiinnostuksensa ja taitojensa mukaan. Kasvattajan osallistuminen leikkiin tukee leikin kehittymistä, ratkaisee ristiriitatilanteita ja avartaa sukupuolittuneita käsityksiä. Leikillä on suuri merkitys lasten kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. (Opetushallitus, 2019, s. 38–40.)

Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tarkastelee oppimisympäristöjä, tiloja, käytäntöjä ja opetusmateriaaleja, kuten satuja, loruja ja lauluja, kriittisesti sukupuolinäkökulmasta käsin. Saduissa tytöt esitetään usein heikon avun tarpeessa olevan prinsessan roolissa ja pojat ovat urheita ja vahvoja pelastajia. Satujen,

tarinoiden ja television lastenohjelmien päähenkilöt ovat poikia useammin kuin tyttöjä. Samoin on myös oppikirjojen kuvituksissa ja teksteissä, jotka vahvistavat stereotyyppisiä sukupuolirooleja eivätkä huomioi vähemmistöjä. (Ylitapio-Mäntylä, 2017, s. 285–286; Tainio & Teräs, 2010; Friman, 2019.)

3.4 Myönteinen vuorovaikutus lapsen itsetunnon tukena

Ihmisen minäkuva eli käsitys itsestä kehittyy vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa saatujen kokemusten, havaintojen ja palautteiden pohjalta. Itsetunto on minäkäsityksen positiivisuuden määrä, kuva siitä, kuinka paljon hyviä ominaisuuksia ihminen näkee itsessään. Itsetunto on tunnetta siitä, että on hyvä ja arvokas. Ihminen, jolla on hyvä itsetunto, luottaa itseensä, kykenee tekemään itsenäisiä päätöksiä ja kestää epäonnistumisia tai pettymyksiä. Hän myös kykenee arvostamaan muita ihmisiä. (Keltikangas-Järvinen, 1994, s. 17–25.)

Itsetunto ei ole yksi ominaisuus, vaan se on kokonaisuus, joka rakentuu eri alueiden itseluottamuksesta. Suoritusitsetunto merkitsee luottamusta omiin kykyihin, osaamiseen ja selviytymiseen. Muita itsetunnon alueita ovat tunne sosiaalisesta selviytymisestä ja tunne sosiaalisesta suosiosta. Lapsella vanhempiin liittyvä hyvä itsetunto on varmuutta siitä, että hän on vanhemmilleen tärkeä ja rakas. Hyvä itsetunto yhdellä osa-alueella voi tasapainottaa toisen alueen heikkoutta. (Keltikangas-Järvinen, 1994, s. 29–31.) Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman perusteissa mainitaan ohjaus myönteiseen kehoitsetuntoon (Opetushallitus, 2021, s. 54). Kehoitsetunto kertoo, millaisena ihminen kokee oman kehonsa. Lapsen kehoitsetunto rakentuu sen pohjalta, miten muut ihmiset suhtautuvat hänen kehoonsa (Väestöliitto, i.a.-b).

Turvallinen, innostava ja oikeudenmukainen ilmapiiri sekä lapsen ja kasvattajan välinen myönteinen ja kannustava vuorovaikutus tukevat lapsen itsetunnon kehittymistä. Lapsen on tärkeä saada kokea tulevansa nähdyksi, kuulluksi, hyväksytyksi ja arvostetuksi omana itsenään. Lapsen saaman palautteen tulee olla aitoa ja rohkaisevaa. Lapsen itsetuntemusta voidaan lisätä opettamalla häntä arvioimaan itseään ja tunnistamaan vahvuutensa ja yksilöllisyytensä. Lapsen sosiaalisia

taitoja, ystävyysuhteita ja tervettä itsetuntoa voidaan vahvistaa leikin ja myönteisten oppimiskokemusten avulla. (Opetushallitus, 2019, s. 22; Babakulova, 2011, s. 8–27.)

4 VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGISET PERIAATTEET KEHITTÄMISTYÖN PERUSTANA

4.1 Varhaiskasvatuksen pedagogiset lähtökohdat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 on varhaiskasvatuslain perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka tarkoituksena on edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Sen mukaan laaditaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat. Esiopetusta säätelee perusopetuslaki. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi olla kunta, kuntayhtymä, yksityinen palveluntuottaja tai seurakunta. Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatus toiminta, joka voi olla esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintaa. (Opetushallitus, 2019, s. 7–8.) Kun puhumme varhaiskasvattajista, tarkoitamme kaikkia lasten kanssa varhaiskasvatuksessa työskenteleviä henkilöitä ammattinimikkeestä riippumatta.

Varhaiskasvatus on alle kouluikäisen lapsen pedagogisesti painottunutta kasvatus-, opetus- ja hoitoa. Pedagogiikka on ”monitieteiseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi”. (Opetushallitus, 2019, s. 22.) Se perustuu varhaiskasvatuksen arvoihin sekä käsitykseen lapsesta ja oppimisesta. Pedagogiikan tulee näkyä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden keskeisiä arvoja ovat lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, tasa-arvoisuus ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuus sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. Vasun oppimiskäsityksen mukaan lapsi oppii vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Lapsi on aktiivinen toimija. Oppiminen on kokonaisvaltaista, siinä yhdistyvät tiedot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Turvallisessa ilmapiirissä lapsi oppii havainnoimalla, tutkimalla, liikkuen, leikkien ja itseään ilmaisten. Oppiminen perustuu

lapsen aiempiin kokemuksiin ja osaamiseen sekä mielenkiinnon kohteisiin. Myönteiset tunnekokemukset edistävät oppimista. (Opetushallitus, 2019, s. 20–23.) Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan kokonaisvaltaisuus tulee hyvin esiin Kuviossa 1.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys (Opetushallitus, 2019, s. 36)

Varhaiskasvatuksessa rakennetaan laaja-alaista osaamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja. Lapsia rohkaistaan kysymään, kyseenalaistamaan ja etsimään ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin. Oppiminen on ihmettelyä, oivaltamista ja omien vahvuuksien löytämistä. Varhaiskasvatuksen tulee edistää lasten kulttuurista osaamista ja vuorovaikutustaitoja: taitoa kuunnella, ymmärtää ja kunnioittaa eri näkemyksiä ja moninaisuutta sekä kykyä ilmaista itseään. Lapset tarvitsevat itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä taitoja. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa tarvitaan yhä enemmän monilukutaitoa sekä tieto-

ja viestintäteknologista osaamista. Lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja tulee kehittää. (Opetushallitus, 2019, s. 23–27.)

Pedagogisen toiminnan suunnittelun lähtökohtana ovat lasten tarpeet ja mielenkiinnon kohteet sekä laaja-alaista osaamista edistävät oppimisen alueet. Opin- näytetyömme kannalta ”Minä ja meidän yhteisömme” on keskeinen oppimisen alue. Sen tavoitteena on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta. Lasten kanssa pohditaan eettisiä ja katsomuksellisia kysymyksiä sekä lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Tavoitteena on, että lapset ymmärtävät ihmisten olevan erilaisuudestaan huolimatta samanarvoisia. (Opetushallitus, 2019, s. 44–45.)

Varhaiskasvatuksessa kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline vuorovaikutukseen, itsensä ilmaisuun, osallisuuteen ja tiedon hankkimiseen. Kiireetön keskustelu, tarinointi ja lukeminen vahvistavat lasten kielellisiä taitoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten musiikillisen, kuvallisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä ja eri taiteenaloihin tutustumista. Lapsia ohjataan tutkimaan ympäristöään ja ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita. ”Kasvan, liikun ja kehityn” oppimisen alue sisältää liikkumiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä tavoitteita. Oppimisen alueet eivät kuitenkaan ole toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten kiinnostuksen ja osaamisen mukaan. Toimintatuokioissa on mahdollista toteuttaa monipuolisesti oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä. (Opetushallitus, 2019, s. 40–44, s. 46–49.)

Lasten ikä, tarpeet ja kiinnostuksen kohteet sekä toiminnalle asetetut tavoitteet ohjaavat työtapojen valintaa. Lapsille sopivat toiminnalliset, osallisuutta ja luovuutta edistävät työtavat, kuten lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Monipuoliset työtavat ovat oppimisen välineitä, mutta myös opettelun kohteita, esimerkkinä tieto- ja viestintäteknologian käyttäminen. Lapset tulisi ottaa mukaan työtapojen suunnitteluun ja valintaan edellytystensä mukaisesti. Lapset oppivat käyttämällä kaikkia aistejaan ja koko kehoaan. Leikin merkitys on keskeinen. Leikeissä voidaan kokeilla

erilaisia rooleja. Leikkeihin voi yhdistää satuja, tanssia, improvisaatiota tai draamaa. (Opetushallitus, 2019, s. 38–40.)

4.2 Lastenkirjat pedagogisina työvälineinä

Lastenkirja on helposti saatavilla oleva pedagoginen työkalu päiväkodin arjessa. Sen avulla voidaan kehittää lapsen kielellisiä valmiuksia, sanavarastoa, ongelmanratkaisu-, ajattelu- ja vuorovaikutustaitoja sekä opetella tunteiden tunnistamista ja käsittelemistä. Kirja viihdyttää ja inspiroi leikkiin ja oppimiseen. Kirja lohduttaa ja sen avulla voidaan käsitellä ongelmalliseksi koettuja aiheita. Lastenkirjat heijastavat aikansa kasvatustilanteita, moraalista ja yhteiskunnallista ajankuvaa, mutta ne voivat myös kyseenalaistaa vallitsevia normeja. (Heikkilä-Haltonen, 2015, s. 35–43, s. 52.)

Kirjojen avulla voidaan pohtia eettisiä kysymyksiä, kuten oikeudenmukaisuutta ja ystävyyttä, sekä tarkastella ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuutta. Lastenkirjoja voidaan tarkastella sukupuolittuneiden käytäntöjen tuottajina: Ketkä ovat pää- ja sivurooleissa? Mitä ominaisuuksia tai harrastuksia heihin liitetään? Muuttuuko tarina, jos vaihdetaan kertojan sukupuolta tai sukupuoli-identiteettiä enemmistön edustajasta vähemmistön edustajaksi? Luetusta keskusteleminen lasten kanssa voi avartaa perinteisiä sukupuolirooleja, antaa erilaisia roolimalleja, kasvattaa moninaisuuden ymmärtämiseen ja ehkäistä kiusaamista. (Paumo, 2012, s. 153–155; Pesonen, 2018, s. 146–148.)

Satuja ja tarinoita voidaan käyttää lapsen kanssa työskennellessä voimaantumisen välineinä. Kertomukset antavat lapselle mahdollisuuden kokea erilaisia tunteita sekä asettua mielikuvitusmaailmassaan eri rooleihin, nähdä asiat toisen silmin ja huomata, että myös muilla on samankaltaisia ajatuksia tai ongelmia. Kirjat tarjoavat esikuvia, ja samaistuminen sadun sankareihin lisää lapsen luottamusta selviytyä vaikeista tilanteista. Kuvakirjoissa asioita voidaan etäännyttää eläinhahmojen tai kuvituksen avulla. (Mäki & Kinnunen, 2005, s. 26–29.)

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITE JA YHTEISTYÖTAHOT

Saimme Väestöliitolta tehtäväksi tuottaa sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta tukevia malleja ja opetusmateriaalia osana Väestöliiton kehotunnekasvatushankkeita. Tavoitteemme oli suunnitella kuvakirjoja hyödyntäen 4–6-vuotiaille lapsille sopivia sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä toimintatuokioita, joita varhaiskasvattajat voivat työssään toteuttaa. Lähtökohdaksi työllemme saimme Väestöliiton kehotunnekasvatuksen tueksi laaditun kuvakirjalistan kehotunnekasvatuksen eri sisältöaiheita käsittelevistä kirjoista (Väestöliitto, i.a.-d).

Tarkoituksena oli toiminta- ja opetustuokioesimerkkien avulla antaa malleja siitä, kuinka lastenkirjallisuutta hyödyntäen voidaan lasten kanssa käsitellä sukupuolten tasa-arvoon ja moninaisuuteen sekä ihmisten yksilöllisyyteen ja yhdenvertaisuuteen liittyviä aiheita ja teemoja. Tuokioissa pyrimme toteuttamaan vasun sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa arjen toiminnassa.

Kokeilimme suunnittelemaamme tuokioita käytännössä Rajakylän päiväkodissa Vantaalla. Tuokiot toteutettiin esiopetusryhmässä, jossa toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä suoritti pedagogista harjoitteluaan. Tuokioiden jälkeen pyysimme palautetta lapsilta sekä ryhmän varhaiskasvatuksen opettajalta. Koronarajoitusten vuoksi emme voineet kokeilla tuokioita muissa ryhmissä, mutta saimme palautetta materiaalista myös neljävuotiaiden ryhmän kasvattajalta.

Väestöliitto ry on valtakunnallinen hyvinvointialan järjestö ja ihmisoikeustoimija. Se on perustettu vuonna 1941 ja sillä on 34 jäsenjärjestöä. Väestöliitto tutkii, tuottaa tietoa ja palveluja sekä pyrkii vaikuttamaan yhteiskuntaan ja yleiseen mielipiteeseen perhe-, väestö- ja seksuaaliterveyden alalla. (Väestöliitto, i.a.-e.)

6 PROSESSIN JA MENETELMIEN KUVAUS

6.1 Toiminnan suunnittelu ja aikataulu

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen, toiminnallinen ja kehittämispainotteinen. Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden mukaan (2014, s. 19–21) kehittämistyössä keskeistä on käytännön ongelmien ratkaisu sekä uusien ideoiden ja käytäntöjen tuottaminen tai toteuttaminen. Kehittämistyötä ohjaavat ensi sijassa käytännölliset tavoitteet, joihin haetaan tukea teoriasta. Kehittäminen etenee järjestelmällisesti, analyyttisesti ja kriittisesti. Omat ratkaisut ja tuotettu tieto rakentuvat olemassa olevan tiedon päälle.

Idean opinnäytetyöhömme saimme Väestöliitolta vuoden 2020 alkupuolella. Kuumme Väestöliiton kehotunnekasvatushankkeista ja siitä, että Väestöliitossa kaivataan sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolisensitiivisyyteen liittyvää materiaalia, josta varhaiskasvatuksen kentällä on suuri tarve. Toiveena oli myös, että materiaali liittyisi lasten kuvakirjoihin. Tasa-arvo ja ihmisten yhdenvertaisuus ovat meillekin tärkeitä arvoja, joita haluamme työelämässä toteuttaa. Lapsella on oikeus tulla hyväksytyksi omana itsenään. Lasta tulee myös ohjata ymmärtämään, että toisillakin on sama oikeus. Sukupuolisensitiivinen kasvatus- ja työote antaa välineitä tämän toteuttamiseen. Aloimme perehtyä sukupuolisensitiiviseen varhaiskasvatukseen lähdeaineiston pohjalta.

Teimme koko opinnäytetyöprosessin ajan yhteistyötä Väestöliiton kanssa. Olimme yhteydessä Väestöliiton hankekoordinaattoriin sähköpostitse sekä etäyhteyksin. Hänellä oli mahdollisuus kommentoida työtämme sen kaikissa vaiheissa, ja saimme häneltä rakentavaa palautetta työstämme. Työn suunnitelma tarkentui kevään ja kesän 2020 aikana. Kun teimme yhteistyösopimuksen Väestöliiton kanssa elokuussa 2020, sitouduimme kehittämään lähdemateriaalin ja lasten kuvakirjojen pohjalta toimintatuokioita, joiden avulla varhaiskasvattajat voivat käsitellä sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä teemoja 4–6-vuotiaiden lasten kanssa. Halusimme kehittää konkreettista ja erilaisiin ryhmiin helposti sovellettavaa materiaalia. Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja kasvattajien

keskinäisessä vuorovaikutuksessa, usein pien- ja vertaisryhmissä. Koimme kuvakirjojen teemojen ympärille suunniteltujen toimintatuokioiden toteuttavan parhaiten tavoitteitamme.

Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa ohjaavilta opettajilta saamamme palautteen pohjalta käsitelimme työssämme varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa, sen lähtökohtia ja periaatteita. Etsimme yhteistyötahoksi päiväkotia, jossa voisimme kokeilla kehittämäämme materiaalia ja saada siitä palautetta sekä varhaiskasvatustajilta että lapsilta. Kehittämistyössä on olennaista ottaa käytännössä toimivat ammattilaiset osallisiksi kehittämiseen (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti, 2014, s. 58–59). Kun toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä aloitti opintoihin liittyvän pedagogisen harjoittelun päiväkodissa keväällä 2021, pystyimme kokeilemaan suunnitelmien toimivuutta aidossa ympäristössä. Kehittämisprosessin eteneminen on kuvattu Taulukossa 1.

Taulukko 1. Kehittämisprosessin eteneminen

Ideointi ja esisuunnittelu	kevät 2020 25.3.2020 22.5.2020	yhteistyö Väestöliiton kanssa alkaa ideapaperin esittäminen suunnittelupalaveri Väestöliiton kanssa etäyhteyksin
Opinnäytetyön suunnitelman laadinta	17.8.2020 25.11.2020 syksy 2020 14.1.2021	opinnäytetyösopimus Väestöliiton kanssa suunnitelman esittäminen suunnitelman tarkentaminen: kuvakirjojen valinta tuokioiden rakennemalli valmis suunnitelma
Toteutus	tammi-helmikuu 2021 maaliskuu 2021 huhtikuu 2021 5.5.2021	ohjatun toiminnan suunnitelmien työstäminen tuokioiden kokeilu päiväkodissa ja palautteen kerääminen käsikirjoituksen kirjoittaminen ja itsearviointi käsikirjoituksen esittäminen
Arviointi	toukokuu 2021 syksy 2021	raportti Väestöliiton arvioitavaksi opinnäytetyön julkaisu

6.2 Käytetyt pedagogiset menetelmät

Toimintatuokioiden rakentuivat lasten kuvakirjojen ympärille. Tuokioiden suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynsimme kirjallisuusterapian menetelmiä. Se antoi selkeän lähtökohdan tuokioiden rakenteelle ja kuvakirjojen tarkastelulle. Tuokioiden toiminnallisessa osuudessa pyrimme käyttämään monipuolisia työtapoja. Halusimme antaa lapsille kokemuksia ilmaisun eri muodoista ja taidelähtöisistä menetelmistä, kuten laululeikeistä, videoinnista, piirtämisestä, maalaamisesta ja askartelusta. Koimme varsinkin draaman ja roolileikit toimivaksi menetelmäksi.

Kirjallisuusterapiassa lukuhetken avulla voidaan lapsen kanssa yhdessä tutkia lapsen kehitykseen ja arkeen liittyviä asioita. Lapsi mahdollisesti tunnistaa tarinasta jotain häntä koskettavaa ja tarkastelee, miten asia liittyy hänen kokemuksiinsa. Aikuisen johdolla käytävän keskustelun avulla lapsi peilaa havaintojaan toisten lasten havaintoihin ja kokemuksiin. Kun lapsi oivaltaa jotain olennaista pohtimastaan asiasta, hän voi soveltaa sitä omaan elämään. Tämä johtaa esimerkiksi asenteiden ja käyttäytymisen muuttumiseen. (Suvilehto, 2020, s. 72–74.)

Varsinaista kirjallisuusterapiaa toteuttaa koulutettu terapeutti tai ohjaaja esimerkiksi sairaaloissa psykiatrisen hoidon ja fyysisesti sairaiden lasten tukena. Päiväkodeissa ja kouluissa voidaan harkiten valitun kirjan tarinan ja kuvien tarkastelussa hyödyntää kirjallisuusterapeuttisia periaatteita lapsen hyvinvoinnin tukemiseksi. (Suvilehto, 2020, s. 66–67, s. 83–87.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet liittävät draaman osaksi sanallista ja keuhollista ilmaisua leikin ja tanssin rinnalla (Opetushallitus, 2019, s. 44). Draama mahdollistaa lapsen sosiaalisten taitojen ja empatian vahvistumista. Draamalle on ominaista yhteistoiminnalliset roolileikit, jolloin osallistuja eläytyy toisen ihmisen tai olennon tilanteeseen ja saa itselleen ymmärrystä uudesta näkökulmasta. Eläytymistä tapahtuu myös toisten toimintaa katsomalla ja kokemuksia jakamalla. Roolit tarjoavat mahdollisuuden uudenlaisen toimintamallin harjoitteluun. Ryhmän tavallisesti hiljaisesta jäsenestä voi tulla rohkea leijonan kesyttäjä. Draaman avulla on mahdollista syventää kirjojen kertomusten tarkastelua. Tarinallisuutta

ja draamatyöskentelyä voidaan käyttää erilaisten teemojen, kuten tunne- ja ka-
veritaitojen, kiusaamisen ja erilaisuuden käsittelyyn. (Hagman, 2019, s. 10–13.)

6.3 Kuvakirjat kehittämisen materiaaleina

Työtämme varten luimme paljon lasten kuvakirjoja. Väestöliiton kirjalistasta (Vä-
estöliitto, i.a.-d) valitsimme mielestämme aiheeseemme parhaiten sopivat kirjat,
yhteensä kahdeksan kirjaa. Niiden lisäksi halusimme löytää mahdollisimman vas-
tajulkaistuja, 4–6-vuotiaille sopivia suomenkielisiä ja kirjastoista lainattavissa ole-
via kuvakirjoja. Kirjavinkkejä saimme kirjastoista ja lastenkirjablogeista. Kirjoja oli
lopulta 14. Valitsemamme kirjat käsittelivät tyttöihin ja poikiin liitettyjä stereotypi-
oita luonteenpiirteiden, osaamisen ja toiminnan, leikkien ja leikkikalujen, pukeu-
tumisen tai harrastusten suhteen. Kirjat kertovat myös vanhempien lapsiin koh-
distuvista odotuksista, lasten yksilöllisyydestä ja rohkeudesta olla erilainen, su-
kupuolen moninaisuudesta, monenlaisista perheistä ja ystävyydestä. Tarkaste-
lun kohteeksi valitut kuvakirjat on koottu Taulukkoon 2.

Taulukko 2. Kuvakirjaluettelo

1. Autere, K. (2019). Lohikäärme, jolla oli keltaiset varpaat. Pieni Karhu. [30 sivua]
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa tehdään tunnetuksi käsitteitä muunsukupuolinen ja intersukupuolisuus lähestymällä aihetta lohikäärmeperheeseen syntyvän erilaisen vauvan kautta.
2. Docherty, H. (2016). Ritari joka ei halunnut taistella. Mäkelä [31 sivua]
<ul style="list-style-type: none"> • Riku-ritari on erilainen kuin muut ritarit. Lempeä Riku ei halua taistella. Hänen mielipuuhaansa on lukeminen.
3. Hulkko, J. (2019). Hurja Maija. Karisto. [25 sivua]
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan aikuisten lasten leikkeihin kohdistuvia ennako-odotuksia ja roolipaineita. Maija ei halua pukeutua prinsessaksi vaan haluaa olla merirosvo.
4. Härmälä, A. (2011). Sinä et kuulu tänne, Beiron. Schildts. [39 sivua]
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa käsitellään erilaisuutta ja sen hyväksymistä, ystävyyttä ja ryhmään kuulumisen tärkeyttä. Beiron-koira haluaa osallistua koiranäyttelyyn, mutta häntä ei sinne hyväksytä.
5. Kanto, A. (2011). Paavo Virtanen ja tyttöjen tavarat. Karisto. [30 sivua]

<ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan sukupuoleen liitettyjä stereotyyppioita ja kahtiajakoa tyttöjen ja poikien maailmoihin niin tavaroissa, vaatteissa, väreissä kuin leikkeissäkin. Paavo kokeilee, millaista olisi olla tyttö.
<p>6. Lemmetty, L. (2010). Isän poika. Lasten keskus. [25 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan vanhempien lapseensa kohdistuvia epärealistisia ja sukupuoliittuneita odotuksia sekä lapsen rohkeutta olla omanlaisensa ja toteuttaa unelmiaan. Hiiri-isä oli nuoruudessaan nyrkkeilysankari. Isän poika haluaa balettitanssijaksi.
<p>7. Lindenbaum, P. (2008). Kenta ja barbiet. WSOY. [33 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan tyttöjen ja poikien leikkeihin ja ominaisuuksiin liittyviä stereotyyppioita. Jalkapallotaituri Kenta haluaa leikkiä tyttöjen kanssa nukeilla. Tyttöjen leikit ovat välillä varsin villejä.
<p>8. Love, J. (2019). Julius on merenneito. Kustantamo S&S. [31 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan oman itsensä löytämistä, toteuttamista ja sellaisena hyväksytyksi tulemisen tärkeyttä. Julius kokee olevansa merenneito ja haluaa tuoda sen esiin. Onneksi mummi ymmärtää ja hyväksyy.
<p>9. Marttinen, T. & Salminen, A. (2014). Ikioma perheeni. Pieni Karhu. [43 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan sateenkaariperheen elämää ja ystäviä pienen lapsen Kuun näkökulmasta. Kirja tuo esiin perhemuotojen, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Kuu on hahmona sukupuolineutraali.
<p>10. Nopola, T. (2010). Rauhallinen Erkki harrastaa. Tammi. [29 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan lasten ominaisuuksiin ja harrastuksiin kohdistuvia stereotyyppioita ja vanhempien odotuksia lapsen suhteen. Rauhallinen Erkki ei innostu liikuntaharrastuksista eikä nikkaroinnista. Hän tarkkailee perhosia.
<p>11. Toivola, J. (2020). Poika ja hame. Otava. [39 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan tyttöjen ja poikien leikkeihin ja vaatteisiin kohdistuvia stereotyyppioita. Roni haluaa pukeutua äidin punaiseen hameeseen.
<p>12. Waddell, M. (1987). Hurjapäinen prinsessa. Kustannus-Mäkelä. [26 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Päinvastoin kuin tavalliset prinsessat, peloton ja räväkkä prinsessa Ruusunnoppu seikkailee maailmalla, tappaa lohikäärmeitä ja etsii prinsinsä omalla tavallaan. He tappelevat keskenään onnellisina elämänsä loppuun asti.
<p>13. Walton, J. (2016). Olen ystäväsi aina: tarina rohkeudesta ja rakkaudesta. Otava. [32 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan ystävyyttä ja sukupuolen moninaisuutta. Erkki-nalle haluaa olla Elli.
<p>14. Willis, J. (2019). Kroko mekossa. Mäkelä. [30 sivua]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjassa kuvataan tyttöjen ja poikien pukeutumiseen, vaatteisiin ja koruihin liittyviä stereotyyppioita. Aki-krokotiili on onnellinen pukeutuessaan

punaiseen leninkiin ja korkokenkiin. Lopulta Aki oivalsi: ”Olen sellainen kuin olen, tuli mitä tuli!”

Laadimme kaikille edellä mainituille kuvakirjoille ohjatun toiminnan suunnitelmat tuokioiden käytännön toteutusta varten. Kirjojen avulla voidaan käsitellä monia eri aiheita ja teemoja. Tuokioissa käsiteltävien kirjojen valinnan helpottamiseksi jaottelimme kirjat teemoittain (Taulukko 3).

Taulukko 3. Kuvakirjat teemoittain

<p>Tyttöjen ja poikien leikkeihin kohdistuvat stereotyyppit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hulkko: Hurja Maija • Kanto: Paavo Virtanen • Lindenbaum: Kenta
<p>Tyttöjen ja poikien vaatteisiin ja pukeutumiseen kohdistuvat stereotyyppit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kanto: Paavo Virtanen • Love: Julius • Toivola: Roni • Willis: Aki-krokotiili
<p>Tyttöjen ja poikien harrastuksiin kohdistuvat stereotyyppit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Docherty: Riku-ritari • Lemmetty: Isän poika • Nopola: Rauhallinen Erkki
<p>Sukupuolen moninaisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Autere: Lohikäärmevauva • Love: Julius • Marttinen & Salminen: Kuu • Walton: Erkki-nalle
<p>Erilainen sankaritarina</p> <ul style="list-style-type: none"> • Docherty: Riku-ritari • Waddell: Prinsessa Ruusunnappu
<p>Ystävyys, erilaisia ja samanlaisia</p> <ul style="list-style-type: none"> • Härmälä: Beiron-koira • Marttinen & Salminen: Kuu • Toivola: Roni • Walton: Erkki-nalle • Willis: Aki-krokotiili

6.4 Kuvakirjoista toimintatuokioiksi

Tuokioiden suunnittelun lähtökohtana olivat varhaiskasvatuksen pedagogiset periaatteet ja toiminnalle asetetut tavoitteet, jotka ohjaavat menetelmien ja työtapojen valintaa. Suunnittelussa on otettava huomioon lapsiryhmän koko ja erityistarpeet, lasten ikä, osallisuus ja mielenkiinnon kohteet, käytettävissä oleva aika, tilat ja materiaalit sekä mukana olevat aikuiset ja keskinäinen työnjako. Toimintatuokioidessa pyrimme antamaan lapsille monenlaisia kokemuksia ja mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin suunnittelemalla tilanteita, joissa on tilaa luovuudelle ja joissa lapsi voi saada onnistumisen kokemuksia.

Tuokioiden selkeä rakenne helpottaa suunnittelua ja jäsentää toimintaa. Tämän vuoksi laadimme mallin tuokioiden rakenteesta (Taulukko 4). Se sisältää alkupiirin, kirjan lukemisen ja tarkastelun, aiheeseen liittyvän keskustelun, toimintaosuuksien ja loppupiirin. Kirjan käsittelyssä hyödynsimme kirjallisuusterapian toimintaperiaatteita.

Taulukko 4. Tuokioiden rakenne

<p>1. Yhteinen aloitus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jokainen lapsi tulee nähdäksi ja kuulluksi. Esim. loru, laulu, pehmolelu • Motivointi ja orientointi
<p>2. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lasta aktivoivia kysymyksiä: Mitä mieltä olet tästä? Miltä tämä tuntuu? Mitä luulet seuraavaksi tapahtuvan?
<p>3. Tarkastellaan kirjan kertomusta. (Suvilehto, 2020, s. 109–114)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Henkilöt. Päähenkilöllä on yleensä jokin haaste tai ongelma, joka on ratkaistava. Mitä haasteita tarinassa esiintyy? Mitä tunteita päähenkilö herättää? • Henkilöiden väliset suhteet. Onko haasteita? Onko aikuisia ja missä rooleissa? • Tunnetila. Mitkä emotionaaliset haasteet henkilön on ratkaistava, yksin vai yhdessä? • Ympäristö • Tematiikka. Mihin teema liittyy? • Onko tarinassa moraalisia kysymyksiä? Kannustaako tarina eettiseen pohdintaan ja oppimaan? Liittyykö aihe lapsen arkielämään? • Tarinan päätös. Onko rohkaisevaa eetosta?

<p>Kuvan analyysi. (Suvilehto, 2020, s. 193–194)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mitä kuvassa tapahtuu? Tarkkaa ja moniaistillista havainnointia, kannustetaan kerronnallisuuteen • Mitä haluat kertoa kuvasta? • Mitä vielä voi kuvasta löytää: tunteet, vuorovaikutussuhteet
<p>4. Keskustellaan luetun pohjalta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aiheen laajentaminen yleiselle tasolle • Lapsen omia kokemuksia ja havaintoja • Yhteistä pohdintaa, ihmettelyä, kriittistä ajattelua ja ongelmanratkaisua • Mitä ehkä opimme?
<p>5. Toiminnallinen osuus (vaihdellen toimintaa)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kuvallinen ilmaisu: piirtäminen, maalaaminen, askartelu, muovailu, rakentelu, videointi, valokuvaus • Sanallinen ja kehollinen ilmaisu: draama, tanssi, leikki, roolileikki, nukketatteri, pantomiimi, improvisaatio • Musiikillinen ilmaisu: laulu, laululeikki, musiikin kuunteleminen ja tekeminen, musiikkimaalaus • Valmis materiaali: pelit, tunne- ja kaveritaitokortit, videot
<p>6. Yhteinen lopetus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yhteenveto. Mitä lapsille jäi mieleen? • Lasten palaute tuokiosta ja toiminnasta • Jatketaanko saman aiheen tai teeman käsittelyä?

Aikuisen osoittama aito kiinnostus lapsen mielipiteitä ja aloitteita kohtaan vahvistaa lapsen itseluottamusta ja halua osallistua toimintaan sekä tunnetta ryhmään kuulumisesta. Lapselta voidaan saada palautetta tuokiosta monin eri tavoin: havainnoinnin, keskustelun, haastattelun, leikin tai kuvien ja symbolien, kuten emoji-
 jien 😊 ☹️ tai tunnekorttien avulla. Lapsi voi ilmaista mielipiteensä esimerkiksi peukuttamalla. Peukalon nostaminen ylös tarkoittaa tykkäämistä. Peukalo alaspäin merkitsee ”en tykkää”. (Tuomisto, Korhonen & Viljanen, 2014.)

Äänestämisen apuna voidaan käyttää erivärisiä kortteja tai palikoita, jolloin mielikuva liikennevaloista helpottaa arviointia. Punainen kertoo, ettei toiminta ollut yhtään mukavaa, vihreä väri annetaan todella mukavalle ja keltainen jonkin verran mukavalle toiminnalle. Mielipide voidaan ilmaista menemällä kyykkyy (eri mieltä) tai seisomalla kädet ylhäällä (samaa mieltä). Lapsi voi ilmaista

mielipiteensä myös väitejanan avulla. Huoneen lattialle piirretään liidulla jana, jonka toinen pää merkitsee ”kyllä” ja toinen ”ei”. Naru voi korvata viivan. Lapsi vastaa väitteeseen asettumalla janalla kohtaan, joka vastaa hänen mielipidettään. (Tuomisto, Korhonen & Viljanen, 2014.)

6.5 Toimintasuunnitelmien kokeilu ja arviointi

Testasimme suunnittelemaamme tuokioita kaksi kertaa käytännössä vantaalaisessa Rajakylän päiväkodin esiopetusryhmässä. Toinen meistä opinnäytetyön tekijöistä suoritti pedagogista harjoittelua kyseisessä ryhmässä. Tuokioiden toteutus tapahtui päiväkodin kehotunnekasvatusviikolla, jonka suunnittelu, toteutus ja arviointi olivat osa opiskelijan harjoittelua. Tämän vuoksi emme tarvinneet tuokioiden testaamiselle tutkimuslupaa. Lasten vanhemmille kerrottiin tuokioista etukäteen viikkotiedotteessa.

Esittelimme suunnittelemaamme materiaalin ryhmän varhaiskasvatuksen opettajalle. Kävimme teemat yhdessä läpi ja päätimme, mitkä olisivat ne teemat, joita olisi hyvä käsitellä juuri kyseisessä ryhmässä. Ryhmässä oli tarpeen käsitellä sukupuolirooleihin liitettäviä stereotyyppioita, jonka vuoksi ensimmäiseksi kirjaksi valitsimme Hurja Maijan. Toinen tärkeä teema liittyi erilaisuuteen ja itsensä hyväksymiseen, joten valitsimme toiseksi kirjaksi Beironin. Esittelimme ryhmän opettajalle teemoihin liittyvät toimintatuokiot, jotka olimme soveltaneet juuri kyseiselle ryhmälle sopiviksi. Tuokiot toteutettiin osana kehotunnekasvatusviikkoa 16.3.2021 ja 18.3.2021. Kummallekin tuokiolle oli varattu aikaa noin 60 minuuttia.

Ensimmäinen tuokio:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 1

Aika ja paikka: 16.3.2021 Rajakylän päiväkot
 Mukana olevat aikuiset ja työnjako: 2 aikuista
 Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet): 7 lasta, 6 v

Kirja: Hulkko, J. (2019). Hurja Maija. Karisto. [25 sivua]
--

Aihe: Kirjassa kuvataan aikuisten lasten leikkeihin kohdistuvia ennakko-odotuksia ja roolipaineita. Maija ei halua pukeutua prinsessaksi vaan haluaa olla merirosvo.
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> • Rohkaista lasta olemaan oma itsensä ja ilmaisemaan itseään haluamallaan tavalla. Kunnioittaa lapsen valintoja. Vahvistaa lapsen itsetuntemusta ja itseluottamusta. • Rohkaista lasta sanalliseen, kuvalliseen ja keholliseen ilmaisuun.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten): Ilmaisun monet muodot
Etukäteisjärjestelyt: Roolivaatteet valmiiksi
Toiminnan kulku: <ol style="list-style-type: none"> 1. Aiheeseen orientoituminen: Laululeikki ”Tunne kehosi” 2. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Havainnoidaan kuvista Maijan ilmeitä. 3. Tarkastellaan kirjan kertomusta: Mikä ongelma Maijan on ratkaistava? Kuinka tarina päättyy? Mitä tunteita Maija ja Maijan päätös herättää? Miksi Maija halusi olla merirosvo? Miksi päiväkodin työntekijä ehdotti, että tytöt olisivat prinsessoja? Voiko poika esittää prinsessaa? Mitä vahvuuksia Maijalla on? 4. Keskustellaan luetun pohjalta. Pohditaan lapsiin kohdistuvia rooliodotuksia. Haluavatko kaikki tytöt olla prinsessoja tai pojat prinsessejä? Keitä roolihahmoja lapset itse haluaisivat esittää? Miksi? Minkälaisia vahvuuksia ryhmän lapsilta löytyy? <p>Jokaiselle lapselle annetaan aikaa ja tilaa kertoa halutessaan ajatuksistaan ja mielipiteistään. Aikuisen tehtävä on ylläpitää myönteistä, hyväksyvää ja sallivaa ilmapiiriä.</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Toiminnallinen osuus: Lapset saavat luoda itselleen roolin, jossa omat vahvuudet pääsevät esille. Rooliin syventymisen tueksi tarjolla on roolivaatteita. Lapset jaetaan pienryhmiin, joissa suunnitellaan näytelmä. Esitykset näytellään pienryhmille ja lapset saavat kuvata ne tabletilla. Lopuksi katsotaan molemmista näytelmistä kuvatut videot.
Arviointi: Pyydetään lapsilta palaute tuokioista emoji-kuvien avulla. Mitä kirjassa tapahtui, mikä jäi päällimmäisenä mieleen? Mikä oli tuokiossa kivointa?
Lisävinkkejä:
Huomioita:

Ensimmäisessä tuokiossa oli ryhmän seitsemän kuusivuotiasta lasta. Aloitimme tuokion lapsille tutulla kehonosalaululla ”Tunne kehosi”, jota lapset olivat

laulaneet koko teemaviikon ajan. Luimme valitsemamme kirjan ”Hurja Maija” vuorovaikutuksellisella otteella kysymällä lapsilta samalla esimerkiksi mitä tunteita kirjassa esiintyi. Lukuhetken jälkeen keskustelimme lasten kanssa kirjan sisällöstä: Miksi Maija halusi olla merirosvo? Mitä vahvuuksia Maijalla oli? Miksi päiväkodin työntekijä ehdotti, että tytöt olisivat prinsessoja? Keskustelimme myös siitä, minkälaisia vahvuuksia ryhmän lapsilla on, mitä he haluaisivat olla isona ja minkälaisia vahvuuksia niihin tarvittaisiin. Keitä he haluaisivat itse esittää?

Keskustelun jälkeen kerroimme lapsille, että seuraavaksi he pääsisivät suunnittelemaan näytelmän kahdessa pienryhmässä. Näytelmässä jokainen sai valita itselleen oman roolin roolivaatteita hyödyntäen. Osa lapsista ei halunnut käyttää mitään roolivaatteita. Valinnan jälkeen lapset esittelivät omat hahmonsensa ja kertoivat vahvuuksistaan. Esittelyn jälkeen lapset suunnittelivat aikuisten avustuksella pienen näytelmän roolien ympärille. Tavoitteena oli, että jokainen lapsi saisi esityksessä tuoda omat vahvuutensa esille. Molemmat pienryhmät pääsivät esiintymään toisillensa. Lapset saivat kuvata näytelmät tabletilla, ja lopuksi katsoimme videot yhdessä. Keskustelimme siitä, miltä esiintyminen tuntui ja miltä tuntui katsoa itseään videolta. Tuokio kesti kokonaisuudessaan noin 75 minuuttia.

Tuokion jälkeen keskustelimme, mitkä asiat lapsilla oli jäänyt mieleen kirjasta ja toiminnasta. Kysyimme lapsilta mitä kirjassa tapahtui, mikä oli tuokiossa ollut kiintoa, millainen mieli tuokiosta jäi ja mikä oli jäänyt erityisesti mieleen. Lapset saivat emoji kuvan avulla antaa palautteen kokonaisuudesta. Suurin osa koki koko toimintatuokion mieleiseksi ja antoi pisteen vihreälle emoji kuvalle. Erityisesti näytelmän tekeminen oli mieluista. Yksi antoi pisteen keltaiselle, sillä hän koki esiintymisen jännittävänä, jolloin siitä ei jäänyt niin hyvä mieli. Tuokion jälkeen lapset halusivat jatkaa näytelmien tekoa ja innostuivatkin suunnittelemaan ja esittelemään näytelmiä erilaisilla kokoonpanoilla.

Ryhmän kasvattaja koki tuokion onnistuneeksi ja juuri sopivan pituiseksi. Ei haitannut, vaikka aikaa meni yli arvioidun, sillä lapset jaksoivat keskittyä roolien luomiseen. Itsensä näkeminen videolta vaikutti olevan lasten mielestä jännittävää. Tuokiossa annettiin riittävästi aikaa kirjan lukemiselle ja lasten ihmettelylle. Kirjan

sisällöstä keskusteltaessa huomioitiin jokainen lapsi. Hyvää palautetta saatiin draaman ja tabletin käytön yhdistämisestä. Kasvattaja suositteli seuraavalle kerrelle ryhmän jakamista palautteen antoa varten, jolloin jokaisen vastaus olisi luotettavampi.

Toinen tuokio:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 9

Aika ja paikka: 18.3.2021 Rajakylän päiväkot

Mukana olevat aikuiset ja työnjako: 2 aikuista

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet): 8 lasta, 6 v

Kirja: Härmälä, A. (2011). Sinä et kuulu tänne, Beiron. Schildts. [39 sivua]
Aihe: Kirjassa kuvataan erilaisuutta ja sen hyväksymistä, ystävyyttä ja ryhmään kuulumisen tärkeyttä. Beiron haluaa osallistua koiranäyttelyyn, mutta häntä ei sinne hyväksytä. Koirahahmojen kautta voidaan lähestyä myös ihmisten moninaisuutta.
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> • Ymmärtää jokaisen ainutlaatuisuus, samanarvoisuus ja oikeus olla oma itsensä sukupuolesta riippumatta. • Kannustaa ystävyyteen ja toisten huomioimiseen. Ennaltaehkäistä kiusaamista. • Kehittää vuorovaikutustaitoja.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten): Taiteellisesti toimien
Etukäteisjärjestelyt: Askartelutarvikkeet valmiiksi
Toiminnan kulku: <ol style="list-style-type: none"> 1. Teemaan orientoituminen: Laululeikki ”Jumppalaulu”. Pohditaan, näytämmekö samanlaisilta, vaikka meiltä löytyy samat ruumiinosat. 2. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kuvista löytyy monia hauskoja ja mielenkiintoisia yksityiskohtia. 3. Tarkastellaan kirjan kertomusta: Beironin toimintaa ja toisten koirien reaktioita. Miksi Beiron yrittää naamioitua? Miten muut koirat suhtautuivat häneen? Miltä Beironista tuntui? Kuinka kertomus päättyi?

<p>4. Keskustellaan luetun pohjalta itsetuntemuksen ja oman itsen hyväksymisen tärkeydestä sekä toisten kunnioittamisesta ja ihmisten erilaisuudesta. Pohditaan rehellisyyteen ja ystävyteen liittyviä asioita. Millainen on hyvä ystävä? Miten ystävää voi ilahduttaa? Miten ei-niin-kivasta-kaverista voisi saada ystävän? Olemmeko kaikki samanlaisia? Tarvitseeko meidän olla samanlaisia?</p> <p>Havaitaan, kuinka ihmiset ovat erilaisia ulkonäöltään, luonteiltaan, käyttäytymiseltään ja mieltymyksiltään. Mietitään, missä asioissa ihmiset ovat samanlaisia keskenään ja kuinka erilaisuuteen tulisi suhtautua. Jokainen lapsi tarvitsee huolenpitoa, ystäviä ja leikkiä.</p> <p>5. Toiminnallinen osuus: Tutkitaan peilin avulla omaa ulkonäköä: Miltä minä näytän? Askarrellaan omakuva valmiille ihmishahmopohjalle. Tarjolla on erilaisia materiaaleja, joita lapset saavat vapaasti hyödyntää. Taustalla soi rauhallista musiikkia työskentelyn ajan.</p>
<p>Arviointi: Pyydetään lapsilta palaute tuokioista emoji-kuvien avulla. Mitä kirjassa tapahtui, mikä jäi päällimmäisenä mieleen? Mikä oli tuokiossa kivointa?</p>
<p>Lisävinkkejä:</p>
<p>Huomioita:</p>

Toiseen toimintatuokioon osallistuivat kaikki pienryhmän kahdeksan esiopetusikäistä lasta. Aloitimme tuokion teemaviikon aikana lapsille tutuksi tulleella Fröbelin Palikoiden Jumppalaululla, jossa lauletaan kehonosista. Laulun jälkeen pohdimme ihmisten erilaisuutta keskustelemalla siitä, miten jokaiselta löytyy samat keskeiset kehonosat, vaikka olemmekin kaikki omanlaisia yksilöitä. Luimme Beiron-koirasta käsittelevän kirjan vuorovaikutuksellisella otteella.

Lukutuokion jälkeen keskustelimme kirjan tapahtumista: Miksi Beiron yritti naamioitua? Miten muut kohtelivat häntä? Tarvitseeko kaikkien näyttää samalta? Voiko olla ystävä, vaikka on ihan erilainen? Keskustelimme siitä, miten jokainen on omanlaisensa yksilö ja silti yhtä arvokas. Tämän jälkeen ohjasimme lapset peilin eteen tarkastelemaan itseään. Tutkimme, minkä väriset silmät ja hiukset kenelläkin on ja minkä muotoisia neniä meillä on. Peilailun jälkeen jokainen lapsi sai paperin, jossa oli ihmisen ääriviivat. Lapset saivat piirtää oman itsensä ja suunnitella itselleen vaatteet askartelemalla. Laitoimme esille erivärisiä ja -kuviollisia papereita ja kankaita. Taustalle laitoimme rauhallisen musiikin soimaan. Itsensä tarkasteleminen peilin kautta oli selvästi mieluisaa, sillä lapset kävivät

askartelun lomassa useaan otteeseen tarkastamassa yksityiskohtia itsestään. Tuokio kesti kokonaisuudessaan yhden tunnin.

Tuokion jälkeen jaoimme lapset kahteen ryhmään palautteen antoa varten ensimmäisestä tuokiosta saadun palautteen perusteella. Kysyimme, mitä kirjasta oli jäänyt mieleen ja mikä toiminnassa oli ollut kivointa. Lapset saivat emoji-kuvien avulla antaa palautteen kokonaisuudesta. Ensimmäinen pienryhmä äänesti vihreällä emoji-kuvalla. Lapset olivat yksimielisesti sitä mieltä, että kaikki tekeminen oli ollut kivaa, kaikesta jäi hyvä mieli. Toisessa ryhmässä toiminta sai yhden vihreän äänen, kaksi keltaista ja yhden punaisen. Punainen ääni annettiin siitä, että värittäminen sattui käteen ja satu oli ollut tylsä. Lapsilta tuli toive, että kirja olisi saanut kuitenkin olla pidempi.

Ryhmän kasvattaja antoi palautetta tuokion kokonaisuudesta. Tuokio oli sopivan pituinen ja tarpeeksi erilainen kuin aiempi tuokio. Teemat kuitenkin sopivat luontevasti yhteen. Lapsille annettiin tarpeeksi aikaa keskittyä sekä kirjan kuviin että askartelutuokioon. Tuokio pysyi rauhallisena ja kiireettömänä.

Palaute ohjatun toiminnan suunnitelmista:

Tuokioiden jälkeen ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja tutustui vielä suunnitelmaamme materiaaliin ja antoi palautteen sen toimivuudesta kyselylomakkeen avulla (Liite 2). Koska meillä ei ollut mahdollisuutta testata materiaalin toimivuutta muissa ikäluokissa, pyysimme toisen ryhmän opettajaa arvioimaan materiaalin soveltuvuutta neljävuotiaiden näkökulmasta. Pyysimme kasvattajia arvioimaan materiaalin sovellettavuutta omaan ryhmään sopivaksi ja mielipidettä materiaalin käyttötarkoituksesta: Onko malli selkeä ja rakenne ja tavoitteet helppo ymmärtää? Ovatko toimintaehdotukset tarpeeksi monipuoliset?

Saimme palautetta, että tuokiot on selkeästi kuvattu ja tavoitteet tulevat hyvin esille. Hyvää oli monipuolinen kirjavalikoima, joiden ympärille oli rakennettu valmiita tuokioideoita. Erityisesti kiitosta saivat monipuoliset toimintaehdotukset, joista voi rakentaa omalle ryhmälle sopivan tuokion, sekä valmiit kysymykset, joiden avulla voi käsitellä kirjan sisältöä lasten kanssa. Kasvattajat kokivat

materiaalin helposti sovellettavaksi niin kertaluontoiseen tuokioon kuin pidempi-aikaisen teemaviikon luomiseen. Molemmat kasvattajat kokivat materiaalin hyödylliseksi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteuttamisen tueksi.

6.6 Prosessissa aikaansaatu tuotos

Kehittämistyöprosessin tuloksena syntyi 14 ohjatun toiminnan suunnitelmaa, joiden pohjalta varhaiskasvattajat voivat työssään toteuttaa sukupuolisensitiivisyyteen liittyviä toimintatuokioita (Liite 1). Tuokiot rakentuvat lasten kuvakirjojen ympärille. Kirjojen aiheet kuvaavat tyttöjen ja poikien leikkeihin, pukeutumiseen ja harrastuksiin sekä sukupuolen kaksijakoisuuteen liittyviä stereotypioita. Kirjojen lukemisen ja tarkastelun sekä siihen liittyvän keskustelun kautta voidaan lasten kanssa käsitellä sukupuolten tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen, sukupuolen moninaisuuteen ja ystävyyteen liittyviä teemoja lapsentasoisesti. Tuokioilla on selkeä rakenne. Toimintaosuuksien toteuttamiseksi suunnitelmissa annetaan monipuolisia ehdotuksia, joista kasvattaja voi valita itselleen ja lapsiryhmälleen sopivimman.

Toimintatuokioiden suunnittelun lähtökohtana oli Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukainen pedagogiikka. Toimintasuunnitelmien avulla voidaan käsitellä varhaiskasvatuksen keskeisiä arvoja. Tuokioissa toteutetaan monipuolisesti oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä ja samalla opetetaan monia laaja-alaiseen osaamiseen kuuluvia taitoja. Kehittämämme toimintasuunnitelmat antavat malleja ja esimerkkejä sukupuolisensitiivisen työtteen vahvistamiseksi varhaiskasvatuksen pedagogisessa toiminnassa.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyössämme lähdimme liikkeelle työelämän tarpeista. Varhaiskasvatuksen kentällä on kaivattu konkretiaa siitä, kuinka toteuttaa sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa ja sen avulla edistää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista. Päiväkodin, missä suunnitelmia kokeiltiin, henkilöstöltä saimme myönteistä palautetta laajan kirjavalikoiman ympärille valmiiksi suunnitelluista toimin-tatuokioista. Materiaalin koettiin olevan hyödyllinen ja tarpeellinen tuki sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteuttamisessa. Erityisesti saimme kiitosta kuvakirjojen sisällön käsittelemiseen suunnatuista ohjeista ja monipuolisista toimintaehdotuksista. Päiväkotien aika- ja henkilöresurssien vähäisyys vaikeuttavat suunnittelutyötä, minkä vuoksi valmiit tuokiomallit helpottavat arjen toimintaa.

Työmme on osa Väestöliiton varhaiskasvatuksen ammattilaisten osaamisen vahvistamiseksi suunnattua kehotunnekasvatushanketta. Toukokuussa 2021 saimme työstämme hyvää palautetta Väestöliitolta. Tarkoituksena on, että toimin-tatuokioita varten kehitetyt ohjatun toiminnan suunnitelmat tulevat osaksi Väestöliiton verkkosivustoa, lasten parissa työskenteleville ammattilaisille suunnattuja malleja ja materiaaleja esittelevälle sivulle. Vanhemmatkin voivat hyödyntää aineistoa.

Aikaisempiin tutkimuksiin perehtyessämme huomasimme, että varhaiskasvattajien asenteista ja sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumisesta päiväko-dissa on tehty useita opinnäytetöitä. Sukupuolisensitiivisyyttä tukevien kuvakirjojen käytön tarkastelu on vähäistä. Tuotoksemme hyödyttää alan ammattilaisia konkreettisesti.

Päiväkodeissa lapsilla on saatavilla kirjoja ja heille myös luetaan päivittäin, esimerkiksi ennen lepoa. Kokemuksemme kuitenkin on, että suunniteltu ja tavoitteellinen kirjojen lukeminen, siihen sisältyvä pohdiskelu ja toiminta ei ole kovin yleistä. Kirjallisuusterapiaan perehtyminen ja sen menetelmien käyttäminen

rikastuttaa kasvatustyötä ja voi yksilötasolla olla merkitsevä lapsen itsetunnolle ja hyvinvoinnille. Päiväkodissa saattaa olla lapsi, joka pohtii omaa seksuaalisuuttaan ja sukupuoli-identiteettiään. Kuvakirjan aihe voi koskettaa juuri häntä. Sukupuolisensitiivisesti toteutetusta tuokiosta lapsi saa tukea ja keinoja kokemustensa käsittelyyn.

Olemme pyrkineet työssämme toimimaan hyvän tieteellisen käytännön ja Diakin tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti. Opinnäytetyö ei käsittele henkilötietoja eikä sisällä salassa pidettävää aineistoa. Olemme raportissamme kuvanneet, mitä teimme, miksi ja miten työn luotettavuuden varmistamiseksi. Kanasen (2014, s.134) mukaan luotettavuuden arvioinnin lähtökohtana on tiedonkeruun, menetelmien ja tulosten riittävän tarkka dokumentaatio. Koska työmme koskee suomalaista varhaiskasvatusta ja lastenkirjallisuutta, joista on saatavilla relevanttia ja ajankohtaista tietoa, koemme suomenkielisen lähdekirjallisuuden riittävän.

7.2 Sovellettavuus seurakuntien varhaiskasvatuksessa

Kun pöytäkeskusteluissa pohditaan kirkon suhdetta sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, nousevat helposti puheenaiheiksi naispappeuden vastustajat, naisten vähäinen osuus kirkon johtotehtävissä sekä kirkon virallinen kanta avioliitosta vain naisen ja miehen välisenä liittona. Mitkä lienevät tulevaisuusnäkymät näiden kysymysten osalta?

Ovet auki -kirkon tulevaisuusstrategiassa nostetaan esiin sukupuolten välinen tasa-arvo nimenomaan kristinuskoon palautuvana arvona, joka Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tulisi nostaa esiin myös globaalissa keskustelussa (Suomen ev.lut. kirkko, 2020, s. 13). Luterilainen maailmanliitto (LML) on jo vuonna 2013 sitoutunut toimimaan sukupuolisensitiivisesti sukupuolten oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumiseksi. Se tarkoittaa toimia naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi ja johtotehtävissä olevien naisten tukemista. Linjaus kohdistettiin erityisesti kirkkojen johtajille, teologeille ja kirkon päättävissä asemassa oleville henkilöille. (Kirkkohallitus, 2013.) Kirkon kasvatusta pohtivassa tulevaisuusselonteossa tuodaan esiin näkökulma: ”Entä jos vuonna 2030 - - kirkko ja seurakunnat

olisivat turvallisia tiloja kaikenlaisille perheille? Kirkolle riittäisi se, että rakkaus tekee perheen?” (Kirkkohallitus, 2018, s. 100–101).

Seurakunnan toiminnan tulee olla turvallista fyysisesti, henkisesti, sosiaalisesti ja seksuaalisesti. Siihen sisältyy henkinen ja fyysinen koskemattomuus ja ihmistä kunnioittava kohtaaminen sukupuoli-identiteetistä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai perhetaustasta riippumatta. Lasten kanssa tulee toimia sukupuolisensitiivisesti, mikä mahdollistaa lapsen kasvun omaksi itsekseen ja yhteisönsä jäseneksi. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ei ole tyttöjen ja poikien leikkejä, valitaan kirjoja, joissa sukupuoliroolit sekoittuvat, tai poika voi esittää Mariaa ja tyttö Jeesusta. (Kirkkohallitus, 2019, s. 45–46.) Rippikoulusuunnitelma 2017 painottaa, että nuoren tulee saada tuntee olevansa hyväksytty ja rakastettu omana itsenään. Hän on Jumalan luoma ihme. (Kirkkohallitus, 2017, s. 7, s. 11–12.)

Sukupuolisensitiivisyys on erityisen tärkeää silloin, kun kohdataan lapsia tai nuoria, joiden sukupuolisuuden kokemus ei vastaa heidän biologista tai juridista sukupuoltaan. Yhdysvaltalaisen ja suomalaisten tutkimusten mukaan seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret joutuvat kiusatuiksi, kokevat henkistä ja fyysistä väkivaltaa, tuntevat ahdistuneisuutta ja yksinäisyyttä tai suunnittelevat ja yrittävät itsemurhaa moninkertaisesti todennäköisemmin kuin enemmistöön kuuluvat nuoret. Sen lisäksi, että vähemmistöryhmään kuuluva henkilö kokee enemmistön taholta ennakkoluuloja ja väkivaltaa, hän alkaa ennakoida ja pelätä syrjintäkokeuksia tai kohdistaa itse itsensä syrjintää. Pitkäaikainen henkinen kuormitus aiheuttaa vähemmistöstressiä ja heikentää terveyttä. Vakavia riskejä hyvinvoinnille aiheuttavat perheen torjuva asenne tai vanhempien, uskonnollisen yhteisön jäsenten ja terapeuttien yritykset muuttaa nuoren sukupuoli-identiteettiä tai seksuaalista suuntautumista. (Kirkkohallitus, 2021, s. 6–12.)

Vaikka kirkon sisällä on erilaisia näkemyksiä, kirkon viralliset linjaukset liittyen sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen tukevat sukupuolisensitiivistä kasvatusta. Kirkon varhaiskasvatus on lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja hyvinvoinnin tukemista kristillisen ihmiskäsityksen mukaisesti: ihminen on fyysinen, henkinen, sosiaalinen, emotionaalinen ja hengellinen kokonaisuus. Kirkon kasvatustyön lähtökohta, jonka mukaan jokainen ihminen on Jumalan luoma,

ainutlaatuinen ja arvokas, merkitsee yhdenvertaisuutta myös sukupuolesta ja seksuaalisuudesta riippumatta. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.)

Opinnäytetyömme tuotos sopii aiheensa ja sisältönsä puolesta hyvin toteutettavaksi myös seurakuntien varhaiskasvatuksessa. Sukupuolisensitiivinen työote ja sukupuolisensitiivisyyden merkittävyyden esiintuominen kuuluu kaikille kasvattajille. Se on ennaltaehkäisevää toimintaa lapsen itsetunnon ja mielenterveyden vahvistamiseksi ja kiusaamisen estämiseksi. Suunnittelemistamme toimintatuokioista kasvattaja saa esimerkkejä joskus hankaliksikin koettujen asioiden käsittelemiseksi. Seurakuntien varhaiskasvatus noudattaa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaista pedagogiikkaa; lähtökohtana ovat yhteiset arvot sekä käsitys lapsesta, lapsuudesta ja oppimisesta (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.).

Varhaiskasvatusta toteutetaan seurakunnissa päiväkerhoina 2–5-vuotiaille lapsille ja avoimina perhekerhoina, jonne lapsi tulee yhdessä aikuisen kanssa. Seurakunta myös tukee kunnan varhaiskasvatuksen katsomuskasvatusta. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.) Varhaiskasvattaja voi valita kirjaluettelostamme kirjoja, jotka soveltuvat luettaviksi myös neljävuotiaita nuoremmille, ja soveltaa toiminnan suunnitelmia kerhoryhmälle sopiviksi. Teemoja voidaan käsitellä kertaluonteisesti tai jakaa useammalle päivälle. Tuokioita voi toteuttaa myös perhekerhoissa, jolloin aiheita voidaan käsitellä yhdessä lasten ja vanhempien kanssa osana vanhemmuuden tukemista ja perheiden hyvinvoinnin vahvistamista. Sukupuolisteoreotyyppien tarkasteleminen lastenkirjojen avulla tarjoaa yhteistyön mahdollisuuksia seurakunnille, päiväkodeille ja kirjastoille.

7.3 Merkitys ammatilliselle osaamiselle

Olemme valmistumassa sosionomeiksi, varhaiskasvattajiksi ja kirkon kasvatuksen ammattilaisiksi. Tulevassa työssämme tulemme kohtaamaan monenlaisia ihmisiä. Opinnäytetyömme käsittelee ammattialamme eettisen osaamisen ydinkysymyksiä. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet rakentuvat ihmisarvon, ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteille. Ne sisältävät muun muassa jokaisen ihmisen ainutlaatuisen kokonaisuuden ja

yhdenvertaisuuden huomioon ottamisen sekä erilaisuuden hyväksymisen. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia, 2017, s. 7–8.)

Sosiaalialan työn tavoite, ihmisten auttaminen ja kärsimyksen vähentäminen, edellyttää myös sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä. Ihminen kohdataan kunnioittaen ilman ennakko-oletuksia. Kun tulevaisuudessa puhumme vanhemmalle hänen lapsestaan tai lapselle hänen vanhemmistaan, emme automaattisesti oleta heidän olevan tyttöjä tai poikia, naisia tai miehiä tai heteroseksuaaleja. Sama koskee työtovereitamme. Olemme tulleet aiempaa tietoisemmiksi itsereflektion eli oman toiminnan itsearviointin ja tarkastelun merkityksestä. Esimerkiksi ajattelemattomat sanat voivat leimata tai havoittaa lasta.

Opinnäytetyön tekeminen on ohjannut meitä pedagogisen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Varhaiskasvattajan työ on tärkeää ja vaatii monenlaista osaamista: laki- ja tutkimustietoa ja sen soveltamista omaan työhön, pedagogista osaamista työtapojen kehittämiseksi ja oppisisältöjen ja materiaalien valitsemiseksi, vuorovaikutustilanteiden havainnointia sekä ihmissuhdetaitoja (Ylitapio-Mäntylä, 2012c, s. 194–195). Kun kasvattaja tiedostaa omat sukupuoleen liittyvät stereotypiansa ja sukupuolittuneet käytännöt, hän voi edistää sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta omalla esimerkillään ja tietoisella kasvatustyöllään.

Tutustuminen lastenkirjallisuuteen ja sen pedagogiseen käyttöön vahvistaa ammatillista osaamistamme. Sukupuolisensitiivisyyden merkittävyyden esiintuomista voidaan pitää myös yhteiskunnallisena vaikuttamistyönä. On ollut mielenkiintoista tutustua Väestöliiton kehotunnekasvatukseen ja muuhun toimintaan, jota järjestö tekee ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi niin kotimaassamme kuin kansainvälisestikin. Kaikki tämä on lisännyt ammatillista tietämystämme sekä herättänyt kiinnostusta yhteiskunnallisiin asioihin ja omiin vaikuttamismahdollisuuksiin.

7.4 Yhteistyöstä huoltajien kanssa sekä henkilöstön kesken

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista tulee keskustella huoltajien kanssa (Opetushallitus 2019, s. 34). Entä jos kodin ja päiväkodin arvot, asenteet ja kasvatuskäytännöt ovatkin hyvin erilaiset? Lantelan (2019, s. 37–38) mukaan joillain vanhemmilla on tarkkoja toiveita lapsen leikeistä, leikkikavereista ja toiminnasta päiväkodissa. Esimerkiksi uskonto tuo haasteita sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteuttamiselle. Myös Wasenius (2018, s. 33, s. 38) sekä Kinnunen ja Reijonen (2016, s. 30–31) toivat esiin kodin ja päiväkodin arvojen ristiriidat suurena haasteena varhaiskasvatuksen käytännön toteutuksessa.

Huoltaja voi kokea ammattikasvattajat uhaksi omalle vanhemmuudelleen pitäessään perhettään ja vanhemmuuttaan yksityisenä alueena, jossa hänen omat arvonsa ja kokemuksellinen tietonsa ovat ensisijaisia. Kasvatuksen ammattilainen joutuu tarkastelemaan toimintaansa ja perustelevaan näkökulmiaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta. Hänellä on vastuu yhteistyöstä, jonka lähtökohtana tulee olla ennen kaikkea lapsen etu ja yksilölliset tarpeet. Varhaiskasvattaja voi tarjota asiantuntijatietonsa ja ammatillisen kokemuksensa vanhemman käyttöön. (Alasuutari, 2003, s. 58–61, s. 168–172.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut päätöksen, että lapsilla on oikeus valtiolliseen seksuaalikasvatukseen, vaikka vanhemmat kieltäisivät sen. Perusteluina oli, että seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on ehkäistä seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kaikenikäisillä lapsilla ja valmistaa lasta sosiaaliseen todellisuuteen. (European Court of Human Rights, 2021, p. 12.)

Pääkaupunkiseudun alle kouluikäisistä lapsista joka neljäs on ulkomaalaistaustainen; suurimmat ulkomaalaistaustaiset ryhmät ovat somalialais- ja intialaistaustaiset (Tilastokeskus, 2020). Joissakin maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden lähtömaissa sukupuoltenvälinen tasa-arvo ja seksuaalioikeudet toteutuvat hyvin eri tavalla kuin Suomessa (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2021). Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan, kieleen ja kulttuuriin. Siihen kuuluu lainsäädäntöön perustuva tasa-arvo- ja seksuaalikasvatus.

Yhteistyön lähtökohdaksi kasvattaja voi ottaa kolmen K:n periaatteen: kunnioita-kuuntele-kysy. Kun vanhempi kokee, että hänen vanhemmuuttaan aidosti kunnioitetaan ja häntä kuunnellaan, on mahdollista saada aikaan toimiva keskusteluyhteys. Kasvattajan tulee ottaa asioista selvää eikä perustaa toimintaansa omiin olettamuksiinsa. (Väestöliitto, i.a.-c.) Kotien on tärkeää saada avoimesti tietoa päiväkotien toiminnasta. Esimerkiksi vanhempainilloissa ja kasvatustilaisuuksissa vanhemmille tulisi kertoa, että varhaiskasvatuksessa osataan olla sukupuolisensitiivisiä sekä halutaan opettaa lapsille moninaisuuden kunnioittamista ja ennaltaehkäistä sukupuolista häirintää tai kiusaamista. Halu suojella lasta kiusaamiselta voi joskus johtaa siihen, että niin vanhemmat kuin kasvattajatkin pyrkivät ohjaamaan lasta tiukkojen sukupuolinormien mukaiseen käytökseen, vaikka se olisi vastoin lapsen omaa kokemusta sukupuolestaan.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutuminen päiväkodissa edellyttää kasvattajan itsereflektion lisäksi koko työyhteisön toimintatapojen ja -linjojen yhteistä pohtimista. Kaikki kasvattajat eivät pidä sukupuolten tasa-arvon tietoisuudesta edistämistä yhtä tärkeänä tai heillä ei ole riittävästi tietoa sukupuolisensitiivisyydestä (Lantela, 2019, s. 39–40). Varhaiskasvattajat kaipaavat ja tarvitsevat ohjeistusta sukupuolisensitiivisen työtteen vahvistamiseksi.

7.5 Ehdotuksia jatkokehityshankkeiksi

Ruotsi on ollut Suomeen verrattuna edelläkävijä sukupuolisensitiivisen ja normi-kriittisen pedagogiikan suunnitelmallisessa ja tavoitteellisessa toteuttamisessa. Ruotsissa jokainen päiväkotitehtävä tekee vuosittain omien tarpeidensa pohjalta yhdenvertaisuussuunnitelman, jossa käsitellään myös sukupuolten tasa-arvoa. Suunnitelman tekemiseen osallistuvat kaikki, joita se koskee. (Alasaari & Katainen, 2016, s. 29.) Olisi mielenkiintoista toteuttaa jonkun ruotsalaisen päiväkodin kanssa yhteistyöhankkeita, joka mahdollistaisi tutustumisen ruotsalaisen tasa-arvo-työn käytäntöihin.

Tasa-arvoa voidaan tarkastella myös intersektionaalisesta näkökulmasta käsin, jolloin sukupuolen lisäksi otetaan huomioon muun muassa yhteiskuntaluokka,

sosioekonomisen asema, etninen ja perhetausta, ikä, uskonto, seksuaalinen suuntautuminen tai vammaisuus ja näiden yhteisvaikutukset (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2020, s. 12). Kuinka voidaan tukea kaikkein heikoimmassa asemassa olevia lapsia? Hankkeen näkökulma voisi olla myös alueellinen segregatio. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla on suuria alueellisia eroja lasten hyvinvoinnissa (Mäki, Harjunen & Vilkama, 2020).

Mielenkiintoinen tutkimuksen kohde olisi myös kirjallisuusterapian menetelmien tunnettavuus varhaiskasvatuksen kentällä. Miten kirjallisuutta hyödynnetään päiväkodin arjessa? Hankkeena voisi olla esimerkiksi varhaiskasvattajien perehdyttäminen kirjallisuusterapian perusteisiin ja menetelmiin. Hanke voisi olla opetus- ja kasvatustieteiden, kirjaston ja seurakunnan yhteinen hanke.

LÄHTEET

- Alasaari, N. (2013). *Lasten leikkiä – sukupuolitietoinen näkökulma päiväkodin arkeen* [Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto].
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201402271600>
- Alasaari, N., & Katainen, R. (2016). *Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:36). <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75093>
- Alasuutari, M. (2003). *Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa*. Gaudeamus.
- Babakulova, A. (2011). *Lapsen itsetunnon tukeminen: opas esi- ja alkuopetuksen opettajille* [Liite 1, Opinnäytetyö, Lahden ammattikorkeakoulu].
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2011102113943>
- Eskelinen, M., & Itäkare, S. (2020). "Pidetään huolta ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja". Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Journal of Early Childhood Education Research* 9(2), 197–229. <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2020/04/Eskelinen-Itakare-issue9-2.pdf>
- Euroopan komissio. (5.3.2020). *Tasa-arvon unioni: sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025* [Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52020DC0152>
- European Court of Human Rights. (2021). *Children's rights. Sex education in State schools*. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Children_ENG.pdf
- Friman, S. (2019). *Pojat pelaavat ja tytöt tanssivat. Maskuliinisuuden representaatioita yläkoulun oppikirjojen kuvituksissa* [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201906103079>

- Hagman, A. (2019). Draama lasten oppimisen ja kasvun mahdollistaja. Teoksessa A. Hagman, & A. Eskelinen (toim.), *Draamatarinat opetuksessa – Vinkkejä lasten draamakasvatukseen* (s. 10–13). Laurea-ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/267238/Laurea%20Julkaisut%20129.pdf?sequence=5&isAllowed=y>
- Hakala, T., & Harjula, A. (2019). *Tasa-arvokasvatus lastenkirjallisuuden avulla* [Opinnäytetyö, Tampereen ammattikorkeakoulu]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019092419213>
- Heikkilä-Halttunen, P. (2015). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Atena.
- Hulkko, J. (2017). *Sukupuoliroolit ja sukupuolistereotyytiat viidesluokkalaisten kirjoitelmissa* [Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201703141352>
- Huuska, M. & Karvinen, M. (2012). Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit: Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 31–53). PS-kustannus.
- Kalliokoski, W., & Karvinen, M. (2020). *Sukupuolen moninaisuus ja lapset: Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta* (2. p.). Seta. https://www.dropbox.com/s/vbgh55ewdwk40jl/Opas_varhaiskasvattajille2020%20p%C3%A4ivitetty%20verkkoon.pdf?dl=0#
- Kananen, J. (2014). *Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona: miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä?* (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 185). Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1994). *Hyvä itsetunto*. WSOY.
- Kinnunen, S., & Reijonen, A. (2016). *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa: Varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta* [Opinnäytetyö, Karelia-ammattikorkeakoulu]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016112517453>
- Kirkkohallitus. (2013). *Linjaus sukupuolten välisestä oikeudenmukaisuudesta*. https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/dtpw-wicas_gender_justice-fi.pdf

- Kirkkohallitus. (2017). *Suuri ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017*. (Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 60). <https://evl.fi/documents/1327140/39461555/Suuri+Ihme+-+Rippikoulusuunnitelma+2017.pdf/758d0926-f7b9-3e63-bc2b-93ffaab30f90?t=1549006812000>
- Kirkkohallitus. (2018). *Kirkon kasvatus vuonna 2030: Kristillisen uskon välittymisen haasteita ja mahdollisuuksia*. (Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 74). https://issuu.com/kirkonkasvatus/docs/kirkon_tulevaisuuslonteko_2018_lo?e=11549239/65960028
- Kirkkohallitus. (2019). *Turvallinen seurakunta*. (Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 79). https://issuu.com/kirkonkasvatus/docs/turvallinen_seurakunta_taitettu_www?e=11549239/69099483
- Kirkkohallitus. (2021). *Sateenkaarinuorten hyvinvointi seurakunnissa*. (Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 111). https://evl.fi/documents/1327140/39461555/KH_staeenkaarinuoret_saavutettava_verkko-pdf_24052021.pdf/6e9eed2e-ca89-dec1-947b-4a737cacd98a?t=1621922221338
- L 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- L 609/1986. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- L 731/1999. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P6>
- Lackman-Ala-Poikela, S. (2014). *Sukupuolittuneet käytännöt, lelut ja leikit varhaiskasvatuksessa* [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201412221565>
- Lantela, E. (2019). *"Kuka vaan voi tykätä pinkistä, pukeutua mekkoon, leikkiä robottia tai kiivetä puuhun": sukupuolisensitiivinen kasvatus päiväkodissa varhaiskasvattajien kokemana* [Kandidaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201905232740>
- Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto, & BZgA. (2010). *Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa: Suuntaviivat poliittisille*

- päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>
- Meland, A., & Kaltvedt, E. (2019). Tracking gender in kindergarten. *Early Child Development and Care*, 182(1), 94–103. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1302945>
- Mäki, N., Harjunen, O., & Vilkama, K. (2020). *Lasten ja nuorten ennaltaehkäisevien sosiaali- ja terveystalvelujen tarveperusteisen rahoituksen kohdentaminen: Esimerkki myönteisen erityiskohtelun mallin laske- misesta* [Työpapereita 2020:2]. Helsingin kaupunki. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/20_10_13_Tyopa- pereita_2_Maki_Harjunen_Vilkama.pdf
- Mäki, S., & Kinnunen, P. (2005). Lapsi ja nuori sadun peilissä. Teoksessa S. Mäki, & T. Linnainmaa (toim.), *Hoitavat sanat: Opas kirjallisuustera- piaan* (s. 26–52). Duodecim.
- Naisasialiitto Unioni. (i.a.-a). Käsitepankki. *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus*. Saatavilla 14.6.2021 <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/ka- sitepankki/>
- Naisasialiitto Unioni. (i.a.-b). *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus*. Saatavilla 14.6.2021 <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>
- Naisasialiitto Unioni. (i.a.-c). Tilat ja välineet. *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus*. Saatavilla 14.6.2021 <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/ti- lat-ja-valineet/>
- Nuutila, E., & Myllyoja, H. (2019). *Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa lasten näkökulmasta* [Opinnäytetyö, Hämeenlinnan korkeakoulu- keskus]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019112722961>
- Ojasalo, K., Moilanen, T., & Ritalahti, J. (2014). *Kehittämistyön menetelmät. Uu- denlaista osaamista liiketoimintaan* (3. uud. p.). Sanoma Pro.
- Opetushallitus. (2019). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. (Mää- räykset ja ohjeet 2018:3a). https://www.oph.fi/sites/default/files/do- cuments/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus. (2021). *Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitel- man perusteet 2021*. (Määräykset ja ohjeet 2021:2a).

- https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Kaksivuotisen_esiopetuksen_kokeilun_opetus suunnitelman_perusteet_2021.pdf
- Paumo, M. (2012). Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa O. Yli-tapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit: Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 141–157). PS-kustannus.
- Pesonen, J. (2018). Lastenkirjallisuus normeja vahvistamassa ja haastamassa. Teoksessa A. Laukkanen, S. Miettinen, A-M. Elonheimo, H. Ojala, & T. Saresma (toim.), *Feministisen pedagogiikan ABC: Opas ohjaille ja opettajille* (s. 140–149). Vastapaino.
- Saari, S. (2020). *Esiopetusikäisten lasten sukupuoliroolit varhaiskasvatuksessa* [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto].
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202005293566>
- Seta. (i.a.-a). *Intersukupuolisuus*. Saatavilla 14.6.2021 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>
- Seta. (i.a.-b). *Sukupuolen moninaisuus*. Saatavilla 14.6.2021 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia. (2017). *Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Saatavilla 14.6.2021. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (9.12.2020). *Suomi tasa-arvon kärkimaaksi: Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023*. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:35). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8363-2>
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. (i.a.). *Sukupuolen moninaisuuden sanasto*. Saatavilla 14.6.2021 <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>
- Suomen ev.lut. kirkko. (22.9.2020). *Ovet auki – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategia vuoteen 2026*. <https://evl.fi/documents/1327140/52567038/Ev.lut.kirkko-strategia.pdf/9fb95410-78a0-6ace-a331-aa2c31b869c5?t=1600781363026>
- Suomen ev.lut. kirkko. (i.a.). *Varhaiskasvatus*. Saatavilla 5.6.2021 <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/varhaiskasvatus>
- Suvilehto, P. (2020). *Oi ihana satu: lasten ja nuorten kirjallisuusterapia*. Avain.

- Tainio, L., & Teräs, T. (2010). *Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa*. (Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2010:8).
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/126079_sukupuolijäsennys_perusopetuksen_oppikirjoissa_0.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (27.5.2021). *Seksuaalioikeudet Suomessa*.
<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-seksuaali-ja-lisaantymisterveys/seksuaalioikeudet-suomessa>
- Teräs, T. (2010). *Tasa-arvoinen varhaiskasvatus?: Tapaustutkimus sukupuolesta ja tasa-arvosta päiväkodin arjessa* [Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201012213143>
- Tilastokeskus. (29.5.2020). *Väestörakenne: Vuosikatsaus 2019*.
http://stat.fi/til/vaerak/2019/02/vaerak_2019_02_2020-05-29_tie_001_fi.html
- Tuomisto, T., Korhonen, M., & Viljanen, M. (2014). *Mitä haluaisit tehdä kerhossa? Lapsen kuulemisen menetelmiä*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://docplayer.fi/64801-Mita-haluaisit-tehda-kerhossa-lapsen-kuulemisen-menetelmia.html>
- Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. (22.3.2016). *Intersukupuolisten lasten hoito* [Kannanotto].
https://etene.fi/documents/1429646/2056382/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf/c5d42cbd-5220-4314-a2e9-c61cf27ace9a/KANNANOTTO_intersukupuolisuus_pdf.pdf
- Vilka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus. Väestöliitto. (i.a.-a). *Hankkeet ja toiminnot*. Saatavilla 14.6.2021
<https://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/hankkeet/>
- Väestöliitto. (i.a.-b). *Kehotunne ja kehoitsetunto*. Saatavilla 14.6.2021
<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/kehotunne-ja-kehoitsetunto/>
- Väestöliitto. (i.a.-c). *Lasten kehotunnekasvatus*. Saatavilla 14.6.2021
<https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/>
- Väestöliitto. (i.a.-d). *Lasten kuvakirjoja kehotunnekasvatukseen*. Saatavilla 14.6.2021 <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/e7b8d9d9-kirjalista-kaikki-hs.pdf>

- Väestöliitto. (i.a.-e). *Väestöliitto*. Saatavilla 14.6.2021 <https://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/>
- Wasenius, L. (2018). *Sukupuolisensitiivinen kasvatus varhaiskasvatuksessa - kasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia* [Opinnäytetyö, Hämeen ammattikorkeakoulu]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201801291774>
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 20.11.1989. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012a). Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit: Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 71–90). PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012b). Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit: Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 15–29). PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012c). Suunnittelu tasa-arvoisen varhaiskasvatuksen pohjana. Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.), *Villit ja kiltit: Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 189–197). PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2017). Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa E. Hujala, & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. (4. p., s. 276–286). PS-kustannus.

LIITE 1. Ohjatun toiminnan suunnitelmat

KÄYTTÄJÄLLE

Olemme suunnitelleet esimerkkejä opetus- ja toimintatuokioista, joiden avulla voidaan lasten kanssa käsitellä sukupuolisensitiivisyyteen, sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuolen moninaisuuteen liittyviä teemoja. Tuokiot rakentuvat kirjan lukemisen ja kirjan pohjalta käytävän keskustelun lisäksi erilaisten toimintojen ympärille. Tuokioiden suunnittelun lähtökohtana ovat olleet varhaiskasvatuksen pedagogiset periaatteet.

Tuokioiden toteuttamiseksi olemme laatineet useita toimintaehdotuksia, joista aikuinen voi valita itselleen ja lapsiryhmälleen sopivimmat. Työtapojen valintaan ja toteutukseen vaikuttavat käytettävissä oleva aika, tavoitteet sekä lasten lukumäärä, ikä, tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Katsomme suunnitelmien sopivan noin 4–6-vuotiaille lapsille ja soveltaen tätä nuoremmille tai vanhemmille. Kirjojen avulla voidaan käsitellä monia eri aiheita ja teemoja. Tuokioissa käsiteltävien kirjojen valinnan helpottamiseksi jaottelimme kirjat teemoittain.

<p>Tyttöjen ja poikien leikkeihin kohdistuvat stereotypiat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hulkko: Hurja Maija • Kanto: Paavo Virtanen • Lindenbaum: Kenta
<p>Tyttöjen ja poikien vaatteisiin ja pukeutumiseen kohdistuvat stereotypiat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kanto: Paavo Virtanen • Love: Julius • Toivola: Roni • Willis: Aki-krokotiili
<p>Tyttöjen ja poikien harrastuksiin kohdistuvat stereotypiat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Docherty: Riku-ritari • Lemmetty: Isän poika • Nopola: Rauhallinen Erkki
<p>Sukupuolen moninaisuus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Autere: Lohikäärmevauva • Love: Julius

<ul style="list-style-type: none"> • Marttinen & Salminen: Kuu • Walton: Erkki-nalle
Erlainen sankaritarina <ul style="list-style-type: none"> • Docherty: Riku-ritari • Waddell: Prinsessa Ruusunnappu
Ystävyys, erilaisia ja samanlaisia <ul style="list-style-type: none"> • Härmälä: Beiron-koira • Marttinen & Salminen: Kuu • Toivola: Roni • Walton: Erkki-nalle • Willis: Aki-krokotiili

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 1 (Tytttöjen ja poikien leikkeihin kohdistuvat stereotyyppiat)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Hulkko, J. (2019). Hurja Maija. Karisto. [25 sivua]
Aihe: Kirjassa kuvataan aikuisten lasten leikkeihin kohdistuvia ennakko-odotuksia ja roolipaineita. Maija ei halua pukeutua prinsessaksi vaan haluaa olla merirosvo.
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> • Rohkaista lasta olemaan oma itsensä ja ilmaisemaan itseään haluamallaan tavalla. Kunnioittaa lapsen valintoja. Vahvistaa lapsen itsetuntemusta ja itseluottamusta. • Rohkaista lasta sanalliseen, kuvalliseen ja keholliseen ilmaisuun.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
Toiminnan kulku: <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Aktivoivia kysymyksiä: Oletko sinä tehnyt näin? Mitä hassuja kalojen nimiä kirjassa mainitaan? Tarkastellaan kuvia Maijan ilmeitä. 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta: tapahtumapaikka, päähenkilö, aikuisten rooli. Mikä ongelma Maijan on ratkaistava? Kuinka tarina päättyy? Mitä tunteita Maija ja Maijan päätös herättää? Miksi Maija haluaa olla merirosvo? Mitä vahvuuksia Maijalla on?

3. Keskustellaan luetun pohjalta. Pohditaan lapsiin kohdistuvia rooli-odotuksia. Haluavatko kaikki tytöt olla prinsessoja tai pojat prinsejä? Keitä rooli-hahmoja lapset itse haluaisivat esittää? Miksi?

Jokaiselle lapselle annetaan aikaa ja tilaa kertoa halutessaan ajatuksistaan ja mielipiteistään. Aikuisen tehtävä on ylläpitää myönteistä, hyväksyvää ja sallivaa ilmapiiriä.

4. Toimintaehdotuksia:

- Lapsi suunnittelee ja esittelee oman suosikkirooli-hahmonsa tai idolinsa piirtämällä, muovailemalla tai askartelemalla. Mikä sen nimi on? Mistä se pitää?
- Lapsi esittää rooli-hahmoaan draaman keinoin. Mitä se tekee? Tehdään pienesityksiä. Tukena voi olla rooliasuja tai pehmoleluja.
- Mietitään eri hahmoille tyypillisiä ilmaisuja. Miten vauva / pieni lapsi / hieno nainen / arvokas vanha herra / balettianssija liikkuu ja puhuu? Hahmot voivat olla myös eläimiä: vihainen koira, tyytyväinen kissa, pelokas hiiri jne. Kokeillaan, leikitään ja keskustellaan.
- Lähdetään mielikuvitusmatkalle merelle ja meren pohjaan. Mitä sieltä löytyy? Tuokio voidaan yhdistää satu- tai musiikkiliikuntaan tai rentoutusharjoitukseen. Kuunnellaan Saint-Saënsin Akvaario. Lapset liikkuvat vapaasti kaloina. Kun musiikki loppuu, kalat pysähtyvät, kunnes musiikki jälleen soi. <https://www.youtube.com/watch?v=lyFpZ5MZ7kk>
- Lapset piirtävät / maalaavat erilaisia kaloja tai mereneläviä, jotka leikataan irti ja liimataan akvaariotauluksi. Kaloille voidaan keksiä hassuja nimiä.

Kirjoista tai netistä tutkitaan kalojen moninaisuutta. Vinkki kalojen nimistä: https://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_kaloista#cite_note-vanamo-1

Arviointi:

Lisävinkkejä: Pidetään päiväkodin naamiaiset, johon kaikki saavat osallistua haluamissaan rooleissa.

Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 2 (Tytöjen ja poikien leikkeihin kohdistuvat stereotypiat sekä tyttöjen ja poikien vaatteisiin ja pukeutumiseen kohdistuvat stereotypiat)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Kanto, A. (2011). Paavo Virtanen ja tyttöjen tavarat. Karisto. [30 sivua]

Aihe: Kirjassa kuvataan sukupuoleen liitettyjä stereotypioita ja kahtiajakoa tyttöjen ja poikien maailmoiniin niin tavaroissa, vaatteissa, väreissä kuin leikeissäkin. Paavo ko-keilee, millaista olisi olla tyttö.

Tavoitteet:

- Tunnistaa ja purkaa rajoittavia käsityksiä ja roolimalleja, joita aikuisten asenteet, muoti, media ja kaverit tarjoavat. Rohkaistaan monipuolisiin leikkeihin kaikkien kanssa ja kokeilemaan erilaisia rooleja ja tapoja ilmaista itseään.
- Ohjataan itsenäiseen ajatteluun sekä tunteiden tunnistamiseen.

Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):

Etukäteisjärjestelyt:

Toiminnan kulku:

1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Erityisesti kiinnitetään huomiota Paavon ilmeisiin ja kuvituksen värimaailmaan. Millaisia tunteita ilmeet kuvastavat?

2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mistä leikkikalusta Paavo pitää? Mitä mieltä Paavo on tyttöjen tavaroista? Onko Paavosta hauskaa olla Jasmine Kukkanen? Kuinka siskot suhtautuvat Paavon leikkeihin? Miten kertomus päättyy?

3. Keskustellaan luetun pohjalta. Lapset voivat kertoa lempitavaroistaan, -väreistään ja leikeistään. Pohditaan, onko olemassa vain tyttöjen tai poikien tavaroita, vaatteita tai värejä? Voiko poika leikkiä nukeilla ja tyttö dinosauruksilla? Pitävätkö kaikki pojat samoista asioista? Pitävätkö kaikki tytöt samoista asioista? Voiko poika pukeutua pinkkiin, hameeseen tai kukkapaitaan?

Aikuinen ohjaa keskustelua ja tekee tarvittaessa lisäkysymyksiä: Miksi ajattelet näin? Entä jos toimitaan toisin?

4. Toimintaehdotuksia:

- Lapsi piirtää itselleen mieluisasta asiasta ja halutessaan kertoo siitä muille. Tarjolla voi olla myös valmiita värityskuvia. Oman tunnetilan voi ilmaista piirtäen ja värejä käyttäen.
- Yhdistetään piirtäminen / maalaaminen ja musiikin kuuntelu. Voidaan valita kuunneltavaksi erityyppisiä tai eri soittimilla tuotettuja kappaleita ja lapsi piirtää mielikuviaan tai tunnekokemustaan. Musiikki voi myös rauhoittaa. Tutkitaan, kuinka värejä yhdistelemällä syntyy uusia värejä.
- Lauletaan ja leikitään Värilaulu <https://areena.yle.fi/audio/1-4312126>
- Tunnekorttien tai kuvien avulla käydään läpi erilaisia tunteita. Mikä tuottaa iloa / surua / jännitystä / pelkoa / suuttumusta / hämmästyttä? Miten voi toimia, kun tuntuu pahalta?
- Esitetään erilaisia tunnetiloja ilmein ja elein. Yksi lapsi esittää, toiset arvaillevat, mitä hän esittää. Jokainen saa halutessaan vuorollaan esittää.

Arviointi:

Lisävinkkejä: Lapsi voi tuoda kotoa nähtäväksi oman suosikitavaransa tai lelunsa ja esitellä sen toisille.

Huomioita:

- Aihetta voidaan käsitellä useammalla toimintatuokiolla keskittyen eri asioihin.
- Tunnekortteja on saatavilla maksutta mm. <https://www.tukiliitto.fi/tukiliitto-ja-yhdistykset/kehittamistoiminta/paattyneet-hankkeet/mahti-projekti/mahti-tunnekortit/>

- <https://mieli.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunnekortit-varhaiskasvatukseen>

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 3 (Tytöjen ja poikien leikkeihin kohdistuvat stereotyypiat)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Lindenbaum, P. (2008). Kenta ja barbiet. WSOY. [33 sivua]
Aihe: Kirjassa kuvataan tyttöjen ja poikien leikkeihin ja ominaisuuksiin liittyviä stereotyyppioita. Jalkapallotaituri Kenta haluaa leikkiä tyttöjen kanssa nukeilla. Tyttöjen leikit ovat välillä varsin villedä.
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> • Ymmärtää, ettei leikeillä ja toiminnalla ole sukupuolta. Jokaisella on oikeus olla omanlaisensa. Ohjataan lapsia yhteisiin leikkeihin ja kokeilemaan itselleen ja sukupuolelleen epätyypillisiä leikkejä tai toimintaa. • Kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. • Harjoitellaan kuvanlukutaitoa.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
Toiminnan kulku: <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Havainnoidaan erityisesti kehonkielen ja henkilöiden välisten suhteiden kuvitusta. Juonen ennakointia: Mitä luulet seuraavaksi tapahtuvan? 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Pohditaan ja sanoitetaan Kentan ongelmaa. Millaisia todellisia tai oletettuja haasteita Kenta kohtaa isän ja päiväkodin lasten, tyttöjen ja poikien, taholta? Kuinka Kenta ratkaisee ongelmat? Miksi Kenta ei halua isän tietävän, että hän vie barbien päiväkotiin? Miten tytöt aluksi suhtautuvat Kentaan ja hänen nukkeensa? Miksi Kenta haluaa mennä vessaan piiloon toisia poikia? Miltä Kentasta mahtaa tuntua? Miten kertomus päättyy? 3. Keskustellaan luetun pohjalta. Lapset voivat kertoa omista kokemuksistaan: Millaisia leikkejä he leikkivät. Kuka päättää leikeistä? Otetaanko kaikki mukaan? Miten riitoja voidaan ratkaista? Voivatko tytöt ja pojat leikkiä keskenään? 4. Toimintaehdotuksia: <ul style="list-style-type: none"> • Mietitään ja harjoitellaan lasten kanssa tapoja, kuinka päästä mukaan leikkiin ja kuinka toimia, ettei kukaan jää leikin ulkopuolelle: Voinko tulla? Tulisitko?

<ul style="list-style-type: none"> Etsitään erilaisia roolivaatteita: huiveja, hameita jne. Pukeudutaan ja tanssitaan musiikin tahdissa. Tähän voi yhdistää laululeikin. Liitetään lukuhetkeen liikuntatuokio. Esim. mennään ulos pelaamaan jalkapalloa tai liikuntasaliin sählyä. Joukkueita ei muodosteta sukupuolen mukaan tytöt vastaan pojat. Rohkaistaan kaikkia osallistumaan. <p>Muodostetaan yhdessä kannustuspiiri: mennään piiriin, vuorotellen yksi lapsi kerrallaan juoksee piirin ympäri omassa tahdissaan, ja muut kannustavat häntä huutamalla lapsen nimeä.</p> <ul style="list-style-type: none"> Lapset asettuvat seisomaan pareittain vastakkain. Toinen lapsista liikuttaa hitaasti käsiään tai jalkojaan. Pari seuraa peilinä liikkeitä.
Arviointi:
Lisävinkkejä: <ul style="list-style-type: none"> Koti- ja roolileikeissä kokeillaan erilaisia rooleja riippumatta sukupuolesta. Järjestetään päiväkodissa leikkipäivä, jolloin lapset voivat esitellä omia lempilelujaan ja leikkejään. Ohjatusti opetellaan uusia piha- ja perinneleikkejä.
Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 4 (Tytöjen ja poikien vaatteisiin ja pukeutumiseen kohdistuvat stereotypiat sekä ystävyys)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Willis, J. (2019). Kroko mekossa. Mäkelä. [30 sivua]
Aihe: Kirjassa kuvataan tyttöjen ja poikien pukeutumiseen, vaatteisiin ja koruihin liittyviä stereotypioita. Aki-krokotiili on onnellinen pukeutuessaan punaiseen leninkiin ja korkokenkiin. Lopulta Aki oivaltaa: ”Olen sellainen kuin olen, tuli mitä tuli!”
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> Ymmärtää, että jokaisella on oikeus ilmentää itseään itselleen luontaisella tavalla. Kehittää eettistä ajattelua pohtimalla ystävyyttä, kiusaamista, toisten kunnioittamista, oikeudenmukaisuutta ja oman toiminnan vaikutusta muihin.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
Toiminnan kulku: 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kiinnitetään erityistä huomiota hahmojen ilmeisiin ja tunteisiin.

2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mikä saa Akin iloiseksi, surulliseksi tai pelokkaaksi? Mitä mieltä lapset ovat hyeenojen suhtautumisesta Akiin? Miksi Aki haluaa salata asioita isältään? Millaiseksi Akin isä on kuvattu? Kuinka ystävät auttavat Akia? Miten tarina päättyy? Millaisia tunteita Akin hahmo herättää lapsissa?

3. Keskustellaan luetun pohjalta pukeutumisesta ja vaatteista: Voiko poika / mies pitää mekkoa tai hametta? Miksi ei voisi? Mitä tapahtuu, jos he kuitenkin pitävät mekkoa? Vrt. skotlantilainen kiltti. Miksi tytöt / naiset voivat pitää housuja ja lippistä? Onko olemassa tyypillisiä tyttöjen tai poikien vaatteita tai värejä? Mietitään vaatteiden ja pukeutumisen merkitystä. Lapset voivat kertoa vaatteistaan, mistä pitävät eniten.

Keskustellaan kiusaamisesta: kuinka tulee toimia, jos itse tai kaveri tulee kiusatuksi. Pohditaan pelkoa, häpeän- ja syyllisyydentunteita. Mitä on rohkeus? Aikuinen varmistaa, että lapsi voi kokea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi.

4. Toimintaehdotuksia:

- Improvisoidaan kohtauksia kirjasta. Kokeillaan olemista kiusatun roolissa. Miltä se tuntuu?
- Harjoitellaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä ristiriitojen ratkaisemista korttien avulla <https://mieli.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunne-ja-kaveritaitokortit>
- Tutkitaan kirjoista ja netistä, kuinka pukeutumisen muoti ja tarkoitus ovat muuttuneet eri aikoina ja eri puolilla maailmaa. Kirjavinkki: Brooks, F. & Edom, H. (1992). Elämää ennen vanhaan. Tammi.
- Lapsi suunnittelee, piirtää tai askartelee jollekin henkilölle tai hahmolle mieluisan asukokonaisuuden. Lapsi voi piirtää omakuvan sekä leikata ja liimata sille vaatteet kangastilkkuista. Saatavilla on värityskuvia henkilöistä asusteineen.
- Tutkitaan ihmisten pukeutumista: Leikataan vanhoista kuvalehdistä kuvia ja tehdään yhteinen kuvakollaasi seinälle.

Arviointi:

Lisävinkkejä: Järjestetään yhteinen revyy tai muotinäytös.

Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 5 (Tyttöjen ja poikien vaatteisiin ja pukeutumiseen kohdistuvat stereotypiat sekä ystävyys)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Toivola, J. (2020). Poika ja hame. Otava. [39 sivua]

Aihe: Kirjassa kuvataan tyttöjen ja poikien leikkeihin ja vaatteisiin kohdistuvia stereotypioita. Roni haluaa pukeutua äidin punaiseen hameeseen.

Tavoitteet:

<ul style="list-style-type: none"> • Rohkaista lasta olemaan oma itsensä. • Vahvistaa lapsen itseluottamusta ja antaa esimerkkejä vaikuttamismahdollisuuksista. • Lisätä lasten ymmärrystä vertaistuen tärkeydestä.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
<p>Toiminnan kulku:</p> <p>1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kirja sisältää runsaasti tekstiä. Tapahtuma liittyy koulumaailmaan.</p> <p>2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Keitä aikuisia kirjassa mainitaan? Miten he suhtautuvat Ronin haluun pukeutua hameeseen? Millaisia tunteita Roni kokee tarinan edetessä? Miten toiset lapset suhtautuvat Roniin? Millaisen muutoksen hameeseen pukeutuminen sai aikaan Ronissa? Miksi?</p> <p>3. Keskustellaan luetun pohjalta. Eettistä ja moraalista pohdintaa kiusaamisesta lapsentasoisesti. Mitä kiusaaminen on? Tutkitaan kiusaamistilanteeseen liittyviä rooleja: kiusattu, kiusaaja, kiusaajan tukija, puolustaja ja ulkopuolinen. Vinkki: https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/koulukiusaamisen-kohteeksi-voi-joutua-kuka-tahansa</p> <p>Mitä lapsi voi tehdä, jos häntä kiusataan tai näkee toista kiusattavan?</p> <p>4. Toimintaehdotuksia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapset keksivät erilaisia kiusaamistilanteita, joita käsitellään draaman avulla. Jokainen voi vuorollaan esittää kiusaajaa, uhria ja puolustajaa. Keskustellaan eri roolien synnyttämistä ajatuksista ja tunteista. Mietitään, mitä rohkeus ja ystävyys merkitsevät. • Havainnollistetaan leikkien avulla, että ystävät voivat pitää joko samoista tai eri asioista. Vinkki: Tykkäysrinki / Ainoa-rinki https://docplayer.fi/229818-Erilaisia-osallisuusmenetelmia.html
Arviointi:
Lisävinkkejä:
Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 6 (Tyttöjen ja poikien harrastuksiin kohdistuvat stereotyyppit)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Nopola, T. (2010). Rauhallinen Erkki harrastaa. Tammi. [29 sivua]

<p>Aihe: Kirjassa kuvataan lasten ominaisuuksiin ja harrastuksiin kohdistuvia stereotyyppioita ja vanhempien odotuksia lapsen suhteen. Rauhallinen Erkki ei innostu liikunta-harrastuksista eikä nikkaroinnista. Hän tarkkailee perhosia.</p>
<p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ymmärtää, että jokainen lapsi on omanlaisensa riippumatta sukupuolesta. • Vahvistaa lapsen kielellisiä taitoja.
<p>Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):</p>
<p>Etukäteisjärjestelyt:</p>
<p>Toiminnan kulku:</p> <p>1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Mitä hassuja tapahtumia ja yksityiskohtia tarinassa ja kuvissa esitetään?</p> <p>2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mitä Erkki tekee mielellään? Mitä vanhemmat yrittävät saada Erkin harrastamaan? Mikä on lopputulos? Havainnoidaan tarkasti kirjan kuvia ja opetellaan uusia sanoja: huutomerkkiyökkönen, rikkaruoho, höyläpenkki, potkukelkka, henkselit jne. Tavutetaan sanoja ja laske-taan tavujen lukumääriä.</p> <p>3. Keskustellaan luetun pohjalta. Lapset voivat kertoa omista harrastuksistaan ja mielipuuhiistaan. Mietitään mitä kaikkea voi harrastaa kesällä / talvella, sisällä / ul-kona, yksin / ryhmässä tai ohjatusti / omin päin.</p> <p>4. Toimintaehdotuksia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tehdään haastatteluja. Lapset kyselevät toisiltaan harrastuksista ja toi-veista. Haastattelut voidaan videoida ja esittää vanhemmille. • Pantomiimileikki. Lapsi esittää yksin tai parin kanssa elein, ilmein ja lii-kein jotain tekemistä tai harrastusta. Toiset yrittävät arvata, mistä on kyse. <p>Apuna voidaan käyttää erilaisia kuvakortteja. Kortteja voi käyttää myös sa-nanselitystehtävissä ja keskustelun virittämässä. Vinkki harrastuskorteista: https://www.tamaelama.fi/pelikortit/</p>
<p>Arviointi:</p>
<p>Lisävinkkejä: Perehdytään tarkemmin johonkin lapsia kiinnostavaan aiheeseen. Se voi olla esim. perhoset, linnut, lemmikit, harrastus tai urheilulaji. Etsitään tietoa ja tuotokset esitetään seinälehtenä kaikille.</p>
<p>Huomioita:</p>

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 7 (Tyttöjen ja poikien harrastuksiin kohdistuvat stereotyyppiat)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Lemmetty, L. (2010). Isän poika. Lasten keskus. [25 sivua]

<p>Aihe: Kirjassa kuvataan vanhempien lapseensa kohdistuvia epärealistisia ja sukupuolittuneita odotuksia sekä lapsen rohkeutta olla erilainen ja toteuttaa unelmiaan. Hiiri-isä oli nuoruudessaan nyrkkeily sankari. Isän poika haluaa balettianssijaksi.</p>
<p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kannustaa lasta tekemään ja harrastamaan asioita oman kiinnostuksensa mukaisesti sekä rohkaista ammatinvalintaan sukupuolesta riippumatta. • Antaa lapsille musiikillisia kokemuksia ja elämyksiä musiikin kuuntelun, tanssin tai laululeikin kautta.
<p>Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):</p>
<p>Etukäteisjärjestelyt:</p>
<p>Toiminnan kulku:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Mihin maahan kertomus näyttää sijoittuvan? 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mitä hiiripoika haluaa tehdä ja harrastaa? Millaisia toiveita hiiri-isällä on poikansa suhteen? Miksi? Miten ja miksi isän käsitykset muuttuvat? 3. Keskustellaan luetun pohjalta. Mitä eri ammatteja lapset tietävät? Mitä lapsi haluaisi isona tehdä? Onko ammatti sidottu sukupuoleen? Rohkaistaan lasta toteuttamaan unelmiaan. 4. Toimintaehdotuksia: <ul style="list-style-type: none"> • Tutustutaan baletin ja tanssin maailmaan. Yhdistetään kirjan lukemiseen musiikin kuuntelu ja tanssiesityksen katseleminen videolta. Vinkkejä: <ul style="list-style-type: none"> ○ Pienten joutsenten tanssi (Swan Lake, Tchaikovsky - Dance of the Little Swans) https://www.youtube.com/watch?v=Xd2nTXsivHs ○ THE BEST BARYSHNIKOV (COMPILATION PART 1) https://www.youtube.com/watch?v=cwS_aOwValU ○ RUDOLF NUREYEV vs MIKHAIL BARYSHNIKOV.wmv https://www.youtube.com/watch?v=WAla8o4nfol ○ "Zorba the Greek" ShakallisDance2019/Just Dance https://www.youtube.com/watch?v=f16cwfdsuOQ • Tehdään balettiesitys hiiripojan tapaan. • Lauletaan ja leikitään yhdessä. Opetellaan oma piirileikki "Piiri pieni pyörii" https://www.youtube.com/watch?v=7F0A_yETcvY • Tutustutaan eri ammatteihin etsimällä tietoa lehdistä, kirjoista tai netistä. <p>Vinkki: https://www.youtube.com/watch?v=-EeU7GJ0nsQ</p>
<p>Arviointi:</p>
<p>Lisävinkkejä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapset voivat hyödyntää tietojaan eri ammanteista roolileikeissään. • Aikuinen voi vahvistaa lapsen luottamusta tulevaisuuteen: lapsesta voi sukupuolesta ja sen hetkistä taidoista riippumatta tulla mitä tahansa, jos on valmis ponnistelemaan saavuttaakseen tavoitteensa.

Huomioita:

Kirja perustuu lyhytanimaatioelokuvaan, joka liittyy vuonna 2010 vietettyyn Chopinin 200-vuotisjuhlavuoteen. Elokuvan musiikki Chopin - Etude Op. 25 No. 9 "Butterfly" Allegro assai, on saatavilla esimerkiksi https://www.youtube.com/watch?v=vX7_4nv1UCM

Lyhyt Isän poika traileri ja tanssiin liittyvä video ovat nähtävissä https://www.facebook.com/IsanPoika/videos/?ref=page_internal

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 8 (Erlainen sankaritarina sekä tyttöjen ja poikien harrastuksiin kohdistuvat stereotypiat)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Docherty, H. (2016). Ritari joka ei halunnut taistella. Mäkelä [31 sivua]
Aihe: Riku-ritari on erilainen kuin muut ritarit. Lempeä Riku ei halua taistella. Hänen mielipuuhaansa on lukeminen.
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> • Osoittaa, että on monenlaisia tapoja olla ja elää. Riitoja voi ratkoa rauhanomaisesti neuvottelemalla. • Herättää kiinnostusta kirjoja ja lukemista kohtaan.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
Toiminnan kulku: <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kiinnitetään huomiota kirjan riimitelyyn perustuvaan tekstiin. 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mietitään, kuinka Riku poikkeaa tavallisesti kuvatuista satujen ritareista. Mitä haasteita Riku kohtaa ja kuinka hän selviytyy niistä? 3. Keskustellaan luetun pohjalta. Keskustellaan kirjoista. Lapset saavat kertoa suosikkikirjoistaan ja siitä, millaisista kirjoista he pitävät. 4. Toimintaehdotuksia: <ul style="list-style-type: none"> • Lapsi kertoo tarinan mieleenpainuvimman kohdan sanallisesti tai piirtäen. • Tehdään tarinaan liittyviä draamaharjoituksia ja kokeillaan eri rooleja. Palataan tarinaan myöhemmin uudelleen ja esitetään se näytelmänä yleisölle. • Keksitään lisää riimipareja.
Arviointi:
Lisävinkkejä:

- Lapset tuovat nähtäville suosikkikirjojaan ja esittelevät niitä toisilleen. Pidetään kirjanäyttely.
- Perekäytetään kirjoitustaidon ja kirjojen historiaan. Lapsi kirjoittaa omia kuvaviestejä.
- Lapsi kertoo oman tarinan, jonka aikuinen kirjoittaa muistiin. Sadutuksessa voidaan käyttää kuvia apuna.

Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 9 (Erilainen sankaritarina)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Waddell, M. (1987). Hurjapäinen prinsessa. Kustannus-Mäkelä. [26 sivua]

Aihe: Päinvastoin kuin tavalliset prinsessat, peloton ja räväkkä prinsessa Ruusun-nuppu seikkailee maailmalla, tappaa lohikäärmeitä ja etsii prinssinsä omalla tavallaan. He tappelevat keskenään onnellisina elämänsä loppuun asti.

Tavoitteet:

- Ravistellaan perinteisiä sukupuolirooleja ja toimintamalleja.
- Vahvistetaan lapsen kielen käyttötaitoja.

Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):

Etukäteisjärjestelyt:

Toiminnan kulku:

1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kirja on parodia Prinsessa Ruusunen -sadusta. Jotkin kuvat voivat pienestä lapsesta tuntua pelottavilta.

2. Tarkastellaan kirjan kertomusta aukeama aukeamalta tekstin ja kuvien avulla. Mitä eroavaisuuksia löytyy, jos sitä verrataan Prinsessa Ruusunen -satuun? Etsitään vastakohtaisuuksia. Mitä hassua / pelottavaa kuvissa on? Kummasta versiosta lapsi pitää enemmän? Miksi? Arvostetaan kaikkien valintoja.

Miten lapsi kuvailee prinsessa Ruusunuppua ja hänen toimintaansa? Mitä ajatuksia ja tunteita Ruusunuppu herättää?

3. Keskustellaan luetun pohjalta. Pohditaan erilaisuutta, ennakkoluuloja ja -asenteita. Palautetaan mieleen aiemmin luettujen kirjojen päähenkilöitä ja heidän vahvuuksiin. Lapsille voivat olla tuttuja erilaiset kirjojen tyttö- ja prinsessahahmot, kuten Peppi Pitkätossu, Ronja Ryövärintytär, Prinsessa Pikkiriikki tai Frozenin Elsa ja Anna.

4. Toimintaehdotuksia:

- Keksitään vastakohtapareja. Annetaan niistä myös esimerkkejä: arka kuin hiiri, rohkea kuin leijona jne.
- Kuunnellaan Sirkus Nurinkurinlandia <https://areena.yle.fi/audio/1-4312124>

<ul style="list-style-type: none"> • Keksitään ja pohditaan "Mitä jos" - asioita ja tapahtumia. Esim. Mitä jos lapset saisivat päättää asioista / ihmiset nukkuisivat päivällä ja valvoisivat yöllä / ihminen osaisi lentää / ihmiset kävelisivät takaperin? Mitä siitä seuraisi? • Lapsi keksii oman sankarihahmon: Mitkä ovat sen vahvuudet, mitä se osaa erityisen hyvin, onko sillä taikavoimia, mitä se tekee ja miltä se näyttää? Lapsi kuvaa hahmoa piirtämällä tai esittämällä sitä itse käyttäen rooli-vaatteita tai muuta rekvisiittaa.
Arviointi:
Lisävinkkejä:
Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 10 (Ystävyys, erilaisia ja samanlaisia)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Härmälä, A. (2011). Sinä et kuulu tänne, Beiron. Schildts. [39 sivua]
Aihe: Kirjassa kuvataan erilaisuutta ja sen hyväksymistä, ystävyyttä ja ryhmään kuulumisen tärkeyttä. Beiron-koira haluaa osallistua koiranäyttelyyn, mutta häntä ei sinne hyväksytä. Koirahahmojen kautta voidaan lähestyä myös ihmisten moninaisuutta.
Tavoitteet: <ul style="list-style-type: none"> • Ymmärtää jokaisen ainutlaatuisuus, samanarvoisuus ja oikeus olla oma itsensä. • Kannustaa ystävyteen ja toisten huomioimiseen. Ennaltaehkäistä kiusaamista. • Kehittää vuorovaikutustaitoja.
Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
Toiminnan kulku: <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kuvista löytyy monia hauskoja ja mielenkiintoisia yksityiskohtia. 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta: Beironin toimintaa ja toisten koirien reaktioita. Miksi Beiron yrittää naamioitua? Kuinka kertomus päättyy? Miten Beironia voisi kuvaila? 3. Keskustellaan luetun pohjalta itsetuntemuksen ja oman itsen hyväksymisen tärkeydestä sekä toisten kunnioittamisesta. Pohditaan rehellisyyteen ja ystävyteen liittyviä asioita. Millainen on hyvä ystävä? Miten ystävää voi ilahduttaa? Miten ei-niin-kivasta-kaverista voisi saada ystävän?

Havaitaan, kuinka ihmiset ovat erilaisia ulkonäöltään, luonteiltaan, käyttäytymiseltään ja mieltymyksiltään. Mietitään, missä asioissa ihmiset ovat samanlaisia keskenään ja kuinka erilaisuuteen tulisi suhtautua. Jokainen lapsi tarvitsee huolenpitoa, ystäviä ja leikkiä.

4. Toimintaehdotuksia:

- Lapsi miettii omia vahvuuksiaan. Tukena voidaan käyttää vahvuuskortteja (Pesäpuu, Mieli), Huomaa hyvä! -toimintakortteja tms.
- Tarkastellaan itseämme peilin kautta: Miltä minä näytän? Askarrellaan omakuva havaintojemme pohjalta.
- Kehumispiiri: lapsi saa myönteistä palautetta vertaisryhmältään.
- Leikitään ystävyysleikkejä. Vinkkejä:
 - Arvaa pieni ystäväni kuka täällä kolkuttaa <https://www.leikkipankki.fi/Leikit/Tiedot/143>
 - Piirrän selkään <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tietoa-liitosta/materiaalit/materiaalia-lasten-kanssa-tyoskentelyyn/>

Arviointi:

Lisävinkkejä:

- Lapset kertovat tuntemistaan koirista. Tutkitaan kirjoista tai netistä erilaisia koirarotuja. Millaisia ominaisuuksia niillä on ja miten ne voivat auttaa ihmisiä? Mihin koirarotuun lapsi voisi samaistua?
- Piirretään oma satukoira tai muu satuhahmo. Mitä se tekee ja mistä se pitää? Mitkä ovat sen heikkouksia ja vahvuuksia?
- Leikitään 2–3 lapsen ryhmissä koiran hoitamista. Koiranhoitaja kouluttaa koiriaan ja pitää niistä huolta. Vaihdetaan rooleja.

Huomioita:

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 11 (Tytöjen ja poikien vaatteisiin ja pukeutumiseen kohdistuvat stereotypiat sekä sukupuolen moninaisuus)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Love, J. (2019). Julius on merenneito. Kustantamo S&S. [31 sivua]

Aihe: Kirjassa kuvataan oman itsensä löytämistä, toteuttamista ja sellaisenaan hyväksytyksi tulemisen tärkeyttä. Julius kokee olevansa merenneito ja haluaa tuoda sen esiin. Onneksi mummi ymmärtää ja hyväksyy.

Tavoitteet:

- Ymmärtää ja arvostaa ihmisten moninaisuutta ja yhdenvertaisuutta riippumatta sukupuolesta, ulkonäöstä, iästä, fyysisistä ominaisuuksista tai kulttuurieroista.
- Tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.
- Tutustua kuvataiteeseen.

Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):
Etukäteisjärjestelyt:
<p>Toiminnan kulku:</p> <p>1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kirjassa on vähän tekstiä. Juoni etenee paljolti kuvituksen kautta. Tarkastellaan kuvituksen tekniikkaa ja värimaailmaa.</p> <p>2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mitä Julius kuvittelee ja haaveilee? Miten mummi siihen suhtautuu? Millainen tunnelma välittyy kirjan sivuilta?</p> <p>3. Keskustellaan luetun pohjalta lasten haaveista ja toiveista. Mitkä asiat tuovat hyvän mielen? Mitkä asiat ovat tärkeitä?</p> <p>4. Toimintaehdotuksia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapsi piirtää itselleen tärkeitä ihmisiä ja asioita. • Lapsi tekee aarrekartan unelmistaan ja toiveistaan: Isolle kartongille leikataan lehdistä kuvia, liimataan, piirretään tai kirjoitetaan asioita, joista lapsi haaveilee, haluaa tehdä tai harrastaa. • Tutustutaan kuvataiteen maailmaan: tutkitaan kuvataidekirjoja tai taidetta netissä. Vinkki: https://ateneum.fi/taidekokoelmamme/ • Lapsi ilmaisee vapaasti tuntemuksiaan maalaamalla tai piirtämällä. Samalla voidaan kuunnella musiikkia.
Arviointi:
<p>Lisävinkkejä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarkastellaan maalausta Rouva Charpentier ja hänen lapsensa (Renoir 1878) https://fr.wikipedia.org/wiki/Madame_Charpentier_et_ses_enfants#/media/Fichier:Pierre-Auguste_Renoir_094.jpg <p>Mitä lapset näkevät kuvassa? Miten kuvan lapset ovat pukeutuneet ja millaiset hiukset heillä on? Mitä sukupuolta he mahtavat olla? Maalauksen syntyäikaan Ranskassa oli tapana pukea sisarukset samalla tavalla. Kuvassa lapsi, joka istuu koiran päällä, on tyttö ja tuolilla istuva lapsi on hänen pikkuveljensä. Pukeutumisesta ei aina voi päätellä sukupuolta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Katsotaan Leonardo da Vincin maalausta Mona Lisa. Miksi hän hymyilee? Mitä hän ajattelee? Ketä kuva esittää https://fi.wikipedia.org/wiki/Mona_Lisa
<p>Huomioita: Kirja on kuultavissa ääneen luettuna englanninkielisenä musiikillisena versiona https://www.youtube.com/watch?v=E44zjYyxnWg+teht%C3%A4v%C3%A4</p>

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 12 (Sukupuolen moninaisuus sekä ystävyyttä)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

<p>Kirja: Walton, J. (2016). Olen ystäväsi aina: tarina rohkeudesta ja rakkaudesta. Otava. [32 sivua]</p>
<p>Aihe: Kirjassa kuvataan ystävyyttä ja sukupuolen moninaisuutta. Erkki-nalle haluaa olla Elli.</p>
<p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ymmärtää, että tärkeintä on saada olla oma itsensä ja kunnioittaa toista sellaisena kuin hän on. Ymmärtää sukupuolen moninaisuutta. • Ystävyys ja leikit eivät ole sukupuolesta kiinni. Ohjataan lasta ystävyuden vaalimiseen. • Antaa musiikillisia elämyksiä.
<p>Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):</p>
<p>Etukäteisjärjestelyt:</p>
<p>Toiminnan kulku:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kiinnitetään huomiota nallen ilmeisiin. 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Miksi Erkki-nalle on surullinen? Mitä Tuomas vastaa nallelle? Muuttuvatko Tuomaksen ja nallen leikit nimenvaihdoksen jälkeen? 3. Keskustellaan luetun pohjalta. Aikuinen voi kertoa, että joskus poika voi kokea siimmässään olevansa oikeasti tyttö tai tyttö voi kokea olevansa poika. Lapsessa voi olla myös sekä tytön että pojan ominaisuuksia. Lapsen kokemusta ei tule mitätöidä. Sukupuolen moninaisuus tulee hyväksyä ja arkipäiväistä. Kuunnellaan lasta. Mitä kivaa ystävän kanssa voi tehdä? Lapset kertovat omista kokemuksistaan ja leikeistään. 4. Toimintaehdotuksia: <ul style="list-style-type: none"> • Yhteistä tekemistä Mitä ystävän kanssa voi tehdä? -korttien avulla https://www.konkreettistavarhaiskasvatusta.com/blog/pohja-mza6k • Kuunnellaan, lauletaan ja leikitään ystävydestä kertovia lauluja. Vinkkejä: <ul style="list-style-type: none"> ○ Minun ystäväni on kuin villasukka https://www.youtube.com/watch?v=H9Gd-BjkA78&feature=emb_title ○ Ystäväni, tuttavani https://www.youtube.com/watch?v=TAmzOcEthpl (laulu), https://www.youtube.com/watch?v=TfTqvFillheA (leikki) ○ Tule ystäväksi näin https://www.youtube.com/watch?v=CiTBLZXoTk4 ○ Elefanttimarssi https://www.youtube.com/watch?v=yk3PV-Z1tRM
<p>Arviointi:</p>
<p>Lisävinkkejä:</p>
<p>Huomioita: Kirja on kuultavissa ääneen luettuna englanninkielisenä versiona https://www.youtube.com/watch?v=Mo6xWnZeG8</p>

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 13 (Sukupuolen moninaisuus)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

<p>Kirja: Autere, K. (2019). Lohikäärme, jolla oli keltaiset varpaat. Pieni Karhu. [30 sivua]</p>
<p>Aihe: Kirjassa tehdään tunnetuksi käsitteitä muunsukupuolinen ja intersukupuolisuus lähestymällä aihetta lohikäärmeperheeseen syntyvän erilaisen vauvan kautta.</p>
<p>Tavoitteet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ymmärtää, että jokainen on arvokas ja rakastettava omana itsenään riippumatta ulkoisista piirteistä. Lapsi saa rauhassa löytää oman sukupuolensa. • Ymmärtää ja kunnioittaa lähiyhteisön moninaisuutta.
<p>Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):</p>
<p>Etukäteisjärjestelyt:</p>
<p>Toiminnan kulku:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. 2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Miten vanhemmat ja muut sukulaiset suhtautuivat kuoriutumattomaan poikaseen? Entä kuoriutumisen jälkeen? Mitä poikasen kehosta ja sukupuolesta huomattiin? Oliko vanhemmille vauvan sukupuoli tärkeä? Mistä asioista vanhemmat haaveilivat? Annetaan käsitteitä lapsentasoisesti. 3. Keskustellaan luetun pohjalta ihmisten erilaisuudesta: ihmiset poikkeavat toisistaan iän, pituuden, silmien, hiusten ja ihon värin suhteen. Sukupuoli on vain yksi ominaisuus. Erilaisuus on rikkautta. Kirjaan viitaten todetaan, ettei lapsen sukupuoli ole aina itsestään selvä. Esim. tytöksi luokiteltu voi tuntea olevansa poika. Vauvatkin ovat erilaisia. Toiset itkevät paljon tms. Jos lapsen kotona on vauva, hän voi kertoa perheensä vauvasta. 4. Toimintaehdotuksia: <ul style="list-style-type: none"> • Etsitään, leikataan lehdistä ja liimataan seinätauluksi kuvia ihmisistä. Huomataan ihmisten moninaisuus. • Piirretään ja väritetään oma kasvokuva. Voi olla valmiina malli kasvoista, jota lapsi täydentää. Piirretään oman kämmenen kuva. Lasten kuvat asetetaan vierekkäin seinälle. Huomataan samanlaisuus ja erilaisuus. • Aiheeseen sopivia leikkejä: https://www.leikkipankki.fi/haku <ul style="list-style-type: none"> ○ Väri (MLL). Vaatteen värin asemesta voidaan sanoa esim. ”Se, kenellä on siniset silmät / tummat hiukset...” ○ Erilaisuuskävely ○ Samikset
<p>Arviointi:</p>

Lisävinkkejä: Kaveruutta, sukupuolen moninaisuutta ja intersukupuolisuutta voidaan käsitellä myös Seta ry:n animaatioiden ja sukupuolen moninaisuudesta kertovien satujen avulla <https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/opetusala/varhaiskasvatus/>

Huomioita: Kirjan kirjoittaja Kuura Autere on Setan Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen sosiaalipsykologi. Kirja antaa positiivisen esikuvan ja mallin lähestyä sukupuolen moninaisuutta sekä korostaa lähiyhteisön tuen merkitystä lapsen hyvinvoinnille.

OHJATUN TOIMINNAN SUUNNITELMA 14 (Sukupuolen moninaisuus sekä ystävyys)

Aika ja paikka:

Mukana olevat aikuiset ja työnjako:

Lapsiryhmä (lukumäärä, ikä, erityistavoitteet):

Kirja: Marttinen, T. & Salminen, A. (2014). Ikioma perheeni. Pieni Karhu. [43 sivua]

Aihe: Kirjassa kuvataan sateenkaariperheen elämää ja ystäviä pienen lapsen Kuun näkökulmasta. Kirja tuo esiin perhemuotojen, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Kuu on hahmona sukupuolineutraali.

Tavoitteet:

- Ymmärtää ja hyväksyä sukupuolten ja perheiden moninaisuutta. Huomataan, että sateenkaariperheen elämä ei poikkea muista ja ihmiset ovat pohjimmiltaan samanlaisia. Perhe, ystävät, rakkaus ja toisista välittäminen ovat tärkeitä asioita kaikille.
- Tukea lapsen sukupuoli- ja perheidentiteettiä niin että lapsi kokee itsensä ja perheensä arvokkaaksi.

Työtavat (leikkien / liikkuen / tutkien / taiteellisesti toimien ja ilmaisten):

Etukäteisjärjestelyt: Aikuisen on hyvä perehtyä kirjaan ennen sen lukemista lapsille. Kirjan aiheita voidaan käsitellä useammalla kerralla ja eri henkilöhahmojen kautta. Henkilöistä voi olla esillä erilliset kuvat tai heistä tehdään esim. pahviset pöytäteatteri-, käsi- tai sorminuket. Kirjan henkilöitä voivat esittää myös oikeat nuket.

Toiminnan kulku:

1. Luetaan kirja ja katsellaan kirjan kuvia yhdessä. Kirjan lukemisen voi jaksottaa esim. seuraavasti: a. Kuun perhe (Kuu, äiti ja mama) ja syntymä, b. Kim ja Kimin perhe (Kim, isä ja iskä), c. Niki ja d. syntymäpäivän vietto. Kirjan henkilöhahmot konkretisoidaan.

2. Tarkastellaan kirjan kertomusta. Mitä Kuu kertoo perheestään, syntymästään ja ystävistään? Kootaan kirjan kannustavia ajatuksia:

- ”Ystävyys on sitä, että on ihan pakko hymyillä, kun näkee ystävänsä.”
- ”Ei riitelemine ole vaarallista. Kaikki riitelevät joskus. Mutta fiksit sopivat riitansa Ja pyytävät anteeksi.”
- ”Tärkeintä on, että ihminen saa olla sellainen kuin hänestä tuntuu parhaalta.”

- ”Ihminen tuntee itse, millainen hän on. Ja toisten pitää kunnioittaa hänen tunteitaan.”
- ”Olisi kummallista, jos kaikkien perheet olisivat samanlaisia. Emmehän me ihmisetkään ole.”
- ”Se, että ihminen rakastaa toisia ihmisiä, on hieno ja tärkeä asia. Se on elämän sokeri ja suola!”

3. Keskustellaan luetun pohjalta. Lapset kertovat halutessaan itsestään ja perheestään, kivoista asioista, joita voi tehdä itse tai perheen ja ystävien kanssa, syntymäpäivien vietosta tms. Keskustellaan erilaisista perheistä. Millaisia perheitä lapset tietävät?

4. Toimintaehdotuksia:

- Lapsi piirtää oman perheensä.
- Tehdään pieniä esityksiä Kuun syntymäpäivän tapahtumista (eväiden teko – bussiajelu – eväiden syönti kalliolla – veneellä merellä – uiminen – kakku ja laulu kotona – lahjat). Esitetään nukketeatterina ja/tai roolileikinä.
- Tehdään oma esitys omasta aiheesta. Askarrellaan yhdessä henkilöhahmoja, roolivaatteita tai muuta rekvisiittaa. Esitetään se toisille lapsille tai vanhemmille. Vinkki teatterihahmojen valmistamiseen: https://leikki-paiva.fi/wp-content/uploads/Taideterho_toimintakortit_pdf.pdf
- Keksitään omia mietelauseita. Laitetaan ne esille kaikkien nähtäväksi.

Arviointi:

Lisävinkkejä:

- Kun lapset leikkivät kotileikkejä, heille voi ehdottaa, että perinteisten äiti-isä-lapsi -roolien sijaan perhemalli voi olla erilainen.
- Tehdään lapsen sukupuu, jota varten lapsi voi tuoda kotoa valokuvia. Vaihtoehtoisesti tehdään ystävyydenpuu, johon merkitään lapselle tärkeät ihmiset.
- Lisätietoa monimuotoisista perheistä: <https://monimuotoisetperheet.fi/> ja juliste https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2020/07/MMP_perheet_juliste_A3_cmyk.pdf

Huomioita:

- Kirja sisältää runsaasti tekstiä. Se on pikemminkin kuvitettu kirja kuin kuvakirja.
- Kirjan avulla voidaan tutustua käsitteisiin sateenkaariperhe, keinohedelmöitys, biologinen vanhempi, apilaperhe, sukupuolen moninaisuus, muunsukupuolinen, sukupuoliristiriita, sukupuolen korjaus ja transsukupuolisuus.

LIITE 2. Palautekysely toimintatuokioista ja materiaalista

PALAUTEKYSELY TOIMINTATUOKIOISTA JA MATERIAALISTA

- Onko toimintatuokiomalli selkeä, onko tuokion rakenteen kulku helppo ymmärtää?
- Onko toimintatuokiomallia helppo soveltaa omaan päiväkotiin / lapsiryhmään sopivaksi? (lasten ikä, erityistarpeet, ryhmän koko jne.)
- Ovatko ehdotukset toimintaosuuden toteuttamiseksi tarpeeksi monipuoliset? (vasun eri oppimisen alueisiin peilaten) Onko jokin oppimisen alue, johon erityisesti tarvitsisi toimintaideoita?
- Pituus: Onko toimintatuokion pituus sopiva (n. 1 tunti)? Koetko, että pituutta voi muokata ryhmälle sopivaksi / käytettävissä olevan ajan mukaan?
- Selkeys: Onko varhaiskasvattajana helppo ymmärtää tuokion tarkoitus ja tavoite? Palveleeko tuokio hyvin tarkoitustaan – onko toimintatuokiomallista hyötyä sukupuolisensitiivisyyteen liittyvien teemojen läpikäymisessä lasten kanssa?
- Lisätoiveita: Puuttuuko toimintatuokiomallista jotain oleellista, mitä tuokioon olisi hyvä sisällyttää? Onko malli tarpeeksi tarkasti kuvattu?